

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему «ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОТЦЯ РОМАНА БАХТАЛОВСЬКОГО (1897–1985) НА УРОКАХ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ В 11 КЛАСІ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ ГУРТКОВІЙ РОБОТІ»

Виконав: студент 2 курсу, групи СОІ-21м

спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)»

Суровий Антон Анатолійович

Керівник: кандидат історичних наук, доцент

Єгрешій Олег Ігорович

Рецензент:

кандидат історичних наук, асистент

Савчук Богдан Романович

Івано-Франківськ – 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Автор вважає, що нині духовний шлях багатьох представників рядового духовенства підпільної Греко-Католицької Церкви є маловідомий. Якби не можливість отримати на руки кримінальні справи, ані науковці ані їх родичі так і не знали би про їхні трагічні долі. Після Революції Гідності 2013–2014 рр. з'явилася така можливість. Нині кримінальна справа отця Романа Бахталовського знаходиться у Державному архіві Івано-Франківської області. Отець Роман Бахталовський пройшов два тюремних ув'язнення і завершив свій шлях у місті Хмільник Вінницької області адже повернутися на Прикарпаття, яке стало рідним, не дозволяли органи НКВД. Нині попри популярну книгу сестри Надії Голейко не проведено ще комплексного аналізу життя і діяльності цього релігійного діяча. Наявні публікації, що фігурують мають радше публіцистичний характер. Крім того відсутня методична література, яка би розкривала діяльність цього діяча. Об'єктом дослідження виступає вивчення релігійної та просвітницької діяльності отця Романа Бахталовського (1897–1985) в позакласній гуртковій роботі. Автор роботи характеризує формування світогляду та початок діяльності Романа Бахталовського на тлі історичної епохи, розкриває громадську та душпастирську працю Романа Бахталовського, висвітлює сутність репресивної політики радянських спецслужб проти священнослужителя, визначає методичні засади використання матеріалу магістерської роботи у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: Роман Бахталовський, Українська Греко-католицька Церква, репресивна політика, радянські спецслужби, позакласна гурткова робота.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ РОМАНА БАХТАЛОВСЬКОГО НА ТЛІ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ	17
РОЗДІЛ 3. РОМАН БАХТАЛОВСЬКИЙ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ.....	38
РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ ГУРТКОВІЙ РОБОТІ.....	51
РОЗДІЛ 5. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 11 КЛАСІ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ ГУРТКОВІЙ РОБОТІ.....	60
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність теми. Дуже вдало, наш погляд, окреслили статус Греко-католицької Церкви у період після закінчення Другої світової війни і так званої другої радянзації західних областей України львівські історики. Вони відзначили що найнебезпечнішими конкурентами для СРСР уважалися передусім дві сили – Українська повстанська армія (УПА) і власне Греко-католицька Церква (ГКЦ). І якщо українських вояків доводилося, так би мовити, усувати фізичною силою, то для священників цієї Церкви була приготована інша участь – Львівський псевдособор, що як відомо відбувся у березні 1946 р. Утім як також відомо псевдособор лише частково спромігся «зняти проблему», бо значна частина греко-католицького духовництва, що підписали православ'я «у душі залишилися греко-католиками». Ще одна частина отців мусила дати розписку, що зрікаються сану, однак таємно в домашніх умовах правили богослужіння. Ті отці, які таки не зріклися сану стали об'єктом переслідування з боку радянських спецслужб і з часом опинилися в місцях позбавлення волі, ГУТАБах тощо.

Якщо долі єпископів підпільної ГКЦ ще більш-менш відомі то духовний шлях багатьох представників рядового духовенства є маловідомий. Є такі священники, про долі яких досі нічого невідомо і якби не можливість отримати на руки кримінальні справи, ані науковці ані їх родичі так і не знали би про їх трагічні долі. Благо після Революції Гідності 2013–2014 рр. з'явилася така можливість. Власне кримінальну справу отця Романа Бахталовського також вдалося «підняти на поверхню» завдяки демократизації української науки. Нині вона міститься у Державному архіві Івано-Франківської області і надає можливість працювати з нею широке коло істориків.

Отець Роман Бахталовський, до слова, наразі є маловідомим для широкого загалу священником, пройшов два тюремних ув'язнення і завершив

свій шлях у чужому Хмільнику Вінницької області адже повернутися на Прикарпаття, яке стало рідним не дозволяли органи НКВД.

Уважаємо, що нашій роботі притаманна наукова актуальність бо нині, попри популярну книгу сестри Надії Голейко, не проведено комплексного аналізу життя і діяльності цього релігійного діяча. Наявні публікації, що фігурують мають радше публіцистичний характер. Таким чином можна констатувати, що цілком назріла потреба наукового осмислення громадської і релігійної діяльності отця Романа Бахталовського. Крім того відсутня методична література, яка би розкривала діяльність цього діяча.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дипломна робота виконана в рамках науково-дослідної теми «Історія Галичини нового і новітнього часу, історичне краєзнавство, методика викладання історії» (номер державної реєстрації № 0122U000223) кафедри історії України і методики викладання історії та спільної теми вказаної вище кафедри та науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Реабілітована пам'ять: сторінки історії Української Греко-Католицької Церкви в персоналіях» (державний реєстраційний номер: 0123U103003).

Об'єктом дослідження є постать самого Романа Даниловича Бахталовського як отця Української Греко-католицької Церкви XX століття а також вивчення релігійної та просвітницької діяльності отця Романа Бахталовського (1897–1985) на уроках історії України в 11 класі та в позакласній гуртковій роботі.

Предметом дослідження виступає громадська та релігійна діяльність отця Романа Бахталовського у контексті суспільно-політичних та релігійно-церковних процесів в Галичині першої половини XX ст.; репресивна політика радянських органів влади проти релігійного діяча; можливості застосування

теми до програм закладів загальної середньої освіти та в позакласній гуртковій роботі, зокрема в такій організації як «Пласт».

Мета роботи – об’єктивне і комплексне висвітлення громадської та релігійної діяльності священика Романа Бахталовського (1897–1985 рр.); з’ясування можливостей вивчення діяльності цього діяча на уроках історії України в 11 класі та в позакласній гуртковій роботі.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- охарактеризувати формування світогляду та початок діяльності Романа Бахталовського на тлі історичної епохи;
- розкрити громадську та душпастирську працю Романа Бахталовського;
- висвітлити сутність репресивної політики радянських спецслужб проти священнослужителя;
- визначити методичні засади використання матеріалу магістерської роботи у закладах загальної середньої освіти.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період життя й діяльності священнослужителя – 1897–1985 рр. Автор виходив за вказані рамки дослідження для кращого розуміння історичної епохи в умовах якої жив і священнодіяв релігійний діяч.

Географічні межі дослідження охоплюють передусім територію Івано-Франківської та частково Тернопільської областей. Допити священика проводилися переважно у Станіславі, а ув’язнення відбував у спецтаборі в Сосновці Іркутської області, Мордовії. Згодом о.Р.Бахталовський опинився у с. Інгаш Красноярського краю та у селищі Єлисаветки. Останні роки прожив у м. Хмільник Вінницької області.

Методологічну основу роботи. Вартує виокремити, зокрема, принципи: об’єктивності та історизму, загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації; конкретно-наукові методи – хронологічний, діахронний (періодизації),

порівняльно-історичний, мікроісторичного аналізу, біографістики та усної історії.

Зупинимось на детальнішому описі принципів, які вартує використовувати:

- принцип об'єктивності допоможе опиратися виключно на не спотворені і «непідігнані під вигідну» для УГКЦ чи іншої сторони схему, факти в їх справжньому змісті, що дало змогу цілісно описати об'єкт дослідження та дати вичерпну оцінку його місця в актуальну історичну епоху;

- принцип історизму реалізує процес окреслення всіх історичних фактів, явищ і подій пов'язаних з особою отця Р. Бахталовського у відповідності з конкретно-історичними обставинами того часу, в їх взаємозв'язку і взаємообумовленості. Варто мати на увазі, що кожна робота в ділянці історичної біографістики мусить вміщувати підпункт/підрозділ про формування особистості, визначення життєвих етапів розвитку, факторів, які вплинули і спричинилися до творення тогочасної історичної дійсності;

- методи аналізу та синтезу варто застосовувати для широкої характеристики громадсько-релігійного діяча з окремих сторін, як школяра, студента, працівника семінарії, монаха, священника, єпископа тощо;

- метод систематизації сприятиме процедурі правильного групування наявних джерел та знань в єдину наукову систему, наслідком чого, також, стало встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями та явищами в представленні ролі Р. Бахталовського в середовищі УГКЦ;

- хронологічний метод дасть кожному можливість досліджувати розвиток всіх релігійно-церковних процесів та подій у хронологічній послідовності;

- діахронний метод сприятиме правильному опису діяльності отця Романа Бахталовського у відповідності до усталеної у вітчизняній історіографії періодизації;

- порівняльно-історичний метод дасть змогу шляхом порівняння встановити схожість та відмінність між реаліями функціонування церковних структур у польський період і в час підпілля;

- метод мікроісторичного аналізу допоможе розкрити та дати оцінку окремим епізодам із життя та діяльності священика Романа Бахталовського, його вчинкам, подіям, які мали відгомін в майбутній пастирській службі Богу та українському народу;

- метод біографістики сприятиме створенню історичного портрету цього громадсько-релігійного діяча;

- завдяки методу усної історії можна зафіксувати суб'єктивне знання про окрему людську особистість на тлі тої епохи, в якій вона жила. З метою реалізації польових досліджень, можна поглибити дослідження життя і діяльності отця Романа Бахталовського, адже досі ще живі окремі нащадки священнослужителя.

Наукова новизна роботи зумовлена поставленими завданнями та результатами їх розв'язання. У роботі *вперше*:

- комплексно проаналізовано кримінальну справу № 75142, яка міститься у Державному архіві Івано-Франківській області.

отримала подальший розвиток:

- проблема повсякденного життя отця Романа Бахталовського після повернення із ув'язнення;

Практичне значення отриманих результатів даної дипломної роботи полягає в тому, що її матеріали й узагальнення можуть бути використані у науково-дослідницькій, початковій і культурно-просвітницькій сферах. Зібраний фактологічний матеріал та науково-теоретичні узагальнення можуть слугувати для подальшого аналізу даного дослідження.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями. Вона побудована за хронологічно-проблемним принципом і складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел (64 позиції) та

додатків. Обсяг основного тексту становить 76 сторінок. Загальний обсяг роботи становить –116 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Зрозуміло, що у закладах загальної середньої освіти постаті підпільного священика Романа Бахталовського вділяється небагато уваги. Це можна пов'язати з тим, що взагалі увага до церковної історії ХХ століття у ЗЗСО є мінімальною. Дещо більше місця у підручниках вділяється все ж Греко-католицькій Церкві, що мотивується тим, що багато років ця Церква була у «катакомбах» і нині чимало істориків цікавляться її діяльністю. Крім того, після Революції Гідності (2013–2014 рр.) особливо на Заході України відкрилося багато колишніх архівів КДБ (нині – СБУ), зокрема науковцям стали доступними кримінальні справи заведені на колишніх підпільних греко-католицьких священиків. До цих отців також належав отець Роман Бахталовський. До честі чиновників кримінальну справу заведену спецслужбами на цього священика було передано у фонди Державного архіву Івано-Франківської області невдовзі після Революції Гідності і вона є доступною для науковців. Ця справа зокрема зосереджена у фонді Р-2157 в трьох томах [1]. Вона проливає світло на віхи життя отця Романа Бахталовського оскільки містить різні аспекти його життєдіяльності: анкету засудженого, стенограму допитів, коротку автобіографію, описи його арешту та майна тощо. Треба мати на увазі, що це свідчення, які переважно (за незначним винятком) не були опубліковані ані в пресі ані в наукових публікаціях. Тобто становлять стовідсоткову наукову новизну. Треба відзначити, що ця кримінальна справа досить добре збережена і становить значний інтерес для широкого кола науковців. Її можуть вивчати не лише дослідники історії Церкви, а й історики, що вивчають повсякденне життя, досліджують маловивчені грані новітньої історії.

До джерел можна віднести і маловідомий твір отця Романа Бахталовського – «Апостол з'єдинення наших часів. Спогади». За жанром це якраз спогади цього священика про відомого релігійного діяча ХХ століття,

редемпториста Миколая Чарнецького. Вони цінні з різних причин. По-перше, вони дозволяють «із середини» (бо Роман Бахталовський особисто знав, співпрацював і був підлеглим єпископа М.Чарнецького) краще зрозуміти останнього адже свідчень про М.Чарнецького нині відверто бракує. По друге, дозволяють пізнати самого Романа Бахталовського як дописувача, зрозуміти його авторський стиль бо тут Р.Бахталовський виступає у якості автора книги. І по-третє, книга містить дуже цікаві свідчення релігійно-церковного характеру про події першої половини ХХ ст. [2].

Слід виділити опубліковані документи з теми до яких можна віднести такі матеріали: збірник свідчень «До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви» [3]; документальну книгу львівського історика Олега Турія «Ієрархія та духовенство Української Греко-Католицької Церкви в підпіллі. 1946–1989» (книга вийшла друком у співавторстві з отцем Борисом Гудзяком і іншою львівською історикинею Світланою Гуркіною) [4]; фотоальбом блаженного Миколая Чарнецького «Шлях до святості. Остання книга вийшла друком у видавництві Згромадження отці редемптористів» [5]. Якщо давати коротку характеристику цим працям то напрошуються наступні висновки. Книга «До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви» вийшла друком у Львові, у видавництві Українського католицького університету (УКУ) і містить дуже промовисті дані про нелегкі часи підпілля і легалізації УГКЦ. Важливо, що авторами цих свідчень були як священники так і прості миряни – свідки тих драматичних часів. Характерно, що багато свідчень свідки надали вперше так що це відкриття і наукова новизна [3]. Відомий львівський історик Олег Турій у своїй статті «Ієрархія та духовенство Української Греко-Католицької Церкви в підпіллі. 1946–1989» помістив багато цінних свідчень, статистичних даних про підпільну УГКЦ. Зокрема поміщено

чимало прізвищ підпільних отців цієї Церкви [4]. До опублікованих джерел логічно віднести також «Фотоальбом блаженного Миколая Чарнецького. Шлях до святості», який було видано Згромадженням редemptористів у львівському видавництві «Скриня». Цінність його у фотографіях, багато з яких опубліковано вперше. Вони звісно також становлять певну наукову новизну [5]. Мінусом цих всіх книг є те, що постаті Романа Бахталовського там віділено дуже небагато уваги, він зустрічається хіба що лише спорадично.

Окрема мова про монографії та статті, які стосуються постаті Романа Даниловича Бахталовського. «На окремому рахунку» тут книга сестри Надії (Голейко) ЗСПБФ (Згромадження сестер Пресвятої Богородиці Фатімської) яка вийшла друком 2017 р. у Львові «Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри ХХ століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський» [13]. Попри те, що ця книга має відверто публіцистичний характер (не містить покликів, списку використаних джерел, відповідних параметрів притаманних науковим роботам) ця книга є чи не єдиною яка розкриває життя і діяльність цього релігійного діяча. Книга досить добре структурно побудована, кожен новий розділ отримав нову назву, яка розкриває життя священика. Попри те, що книга не містить наукового апарату, відчувається, що Надія Голейко провела доволі широку пошукову роботу, опрацювала матеріали кримінальної справи заведеної на Романа Бахталовського радянськими спецслужбами, поміщено цінні фотографії більшість із яких вочевидь друкується вперше. Книгу доповнюють спогади про отця різних осіб – як мирян так і духовних осіб [13]. Характерно, що науковим редактором книги виступила відома львівська історикиня, релігієзнавець Вікторія Чернописька.

Особливу увагу варто звернути на спільну статтю авторів Олега Єгрешія та Ігоря Райківського «Священник підпільної Греко-Католицької Церкви Роман Бахталовський: відтворення повсякденного життя засобом кримінальної справи», яка вийшла друком 2025 р. [23]. Її характерною рисою

є досить серйозна джерельна база – автори дуже скрупульозно дослідили кримінальну справу Романа Бахталовського, проаналізували анкету священика, його автобіографію, стенограми допитів, опис його майна, протоколи затримки і арешту тощо. Можна зробити висновок, що це перша наукова стаття, яка розкриває біографію Романа Бахталовського. Кримінальна справа отця Романа Бахталовського як з'ясували автори статті знаходиться нині у фондах Державного архіву Івано-Франківської області [1]. Згаданий нами вище Олег Єгрешій є автором ще однієї статті яка стосується постаті отця Романа Бахталовського – «Допити священнослужителів Филимона Курчаби та Василя Величковського (20 лютого 1969 р.) як свідків у провадженні кримінальної справи на отця Романа Бахталовського». За своїм характером ця стаття є радше документальною, бо складається з уривків кримінальної справи яка була заведена на священика у 1940-х рр. Автор поміщає також цінні документи – витяги з кримінальної справи [18]. Для кращого розуміння історичного часу та місця УГКЦ в історії України ми опрацювали й інші роботи цього автора [19 ; 20 ; 21].

Подекуди фрагментарні факти про отця Романа Бахталовського траплялися і в інших статтях і книгах. Виділимо найважливіші серед них якими ми мали нагоду користуватися. Відомий прикарпатський історик Ігор Андрухів у своїй книзі «Галицька голгофа. Ліквідація УГКЦ на Станіславщині 1945–1961 рр.» ґрунтовно розкрив репресивні процеси з ліквідації цієї Церкви на теренах Івано-Франківської області у зазначений час. Особа Романа Бахталовського відзначена у цій книзі дуже спорадично. До того ж ця книга вийшла друком далекого 1997 року [7]. Варто також відзначити ґрунтовну статтю тріо науковців: Руслана Делятинського, згаданого нами вище Олега Єгрешія і Любові Соловки «Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»: до 70-х років Львівського псевдособору 1946 р., що вийшла друком у журналі «Добрий пастир». Ця

стаття містить чимало нового фактичного матеріалу з історії УГКЦ підпільної доби [16].

У цьому ключі слід виділити дуже добротну монографію молодій прикарпатській дослідниці Іванни Гавриш «Заборонена молитва: Станиславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989 рр.)», що побачила світ у Івано-Франківську 2021 р. Книга написана на серйозній джерельній базі, зокрема архівній, використано цінні документи Державного архіву Івано-Франківської області. Відчувається, що значний масив цих документів уведено авторкою до наукового вжитку вперше. Щоправда особі Романа Бахталовського уведено у книзі небагато місця [11]. Варто також назвати добротну роботу О. Жаровської «Випробувані, як золото в горнилі», що вийшла при місії Постуляційного центру беатифікації й канонізації святих УГКЦ у Львові у 2013 р. Авторка вводить перелік багатьох священиків, які зазнали переслідувань у час тоталітарного радянського режиму. Попри те, що О.Жаровська не називає Романа Бахталовського пропонований масив матеріалу дозволяє уявити суспільно-політичну атмосферу того непростого часу [25]. Роль Української Греко-католицької Церкви радянської доби добре передає науково-популярна праця івано-Франківського історика Василя Марчука «Українська Греко-Католицька Церква. Історична нарис» [32].

Окреме слово про популярні праці, які передають життя і діяльність отця Романа Бахталовського. Варто назвати популярну статтю загаданої вже авторки – монахині Надії Голейко «Забутий на Рідній землі. Життєва дорога о. Романа Бахталовського», що вийшла друком 2014 р. – ще до появи у світ монографії цієї авторки. У цій статті сестра Н. Голейко у популярний спосіб змальовує основні життєві стежини цього священика. Стаття не має покликів але на той час вона мабуть була однією із перших, яка проливала світло на життя цієї людини [39]. У цьому ж ключі слід згадати ще дві статті – «Слуга

Божий о. Роман Бахталовський 1897–1985» [43]. і «Кого найближчим часом може канонізувати католицька церква, яких українців беатифікувати і як цей процес залежить від Папи Римського» [40]. У цих статтях нехай і побіжно але висвітлюється портрет цього священика. У схожому сенсі було написано також статтю – «Коротка біографія Слуги Божого о. Романа Бахталовського – Засновника Згромадження» [41]. Деякі факти дозволяють повніше уявити життєдіяльність Романа Бахталовського.

Деякі публіцистичні статті розкривають подробиці вшанування пам'яті цього священика у сучасній Україні. Слід назвати такі статті: «Вшанування пам'яті Слуги Божого о. Романа Бахталовського» [38], «В Івано-Франківську вшанували пам'ять о. Романа Бахталовського» [37] та «У Тернополі з'явився Музей підпільного і теперішнього життя згромадження сестер Пресвятої Богородиці Фатімської» [44]. Логічно, що передусім його вшанували на Тернопільщині, де він народився, у Хмільнику де він провів останок свого життя і на Івано-Франківщині, де священик жив і священнодіяв впродовж більшої частини свого життя [45].

Вартує акцентувати на деяких методичних працях які стали нам у пригоді. Слід виокремити книгу відомого тандему авторів – Олени Пометун і Григорія Фреймана «Методика навчання історії в школі» [60]. Авторський колектив книги віділив місце таким важливим темам як: методика навчання історії як педагогічна наука, пізнавальним вмінням як компоненту змісту шкільної історичної освіти; психолого-педагогічній характеристиці пізнавальних можливостей учнів, наочності у навчанні, формам організації навчального процесу, інтерактивному навчанню історії, способам перевірки та оцінюванню результатів навчання історії тощо [60].

Прикметно, що викладачі кафедри історії України і методики викладання історії останніми роками організовували дві дуже важливі

історико-краєзнавчі конференції: «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи», що відбулася 22 квітня 2021 р. та «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової Української Школи» що відбулася два роки потому – 18 травня 2023 р. Ми намагалися максимально продуктивно використати низку статей, де друкувалися окремі досвідчені викладачі, вчителі-практики, студенти, які виступили в якості авторів статей. Варто виділити цікаві та пізнавальні статті відомого івано-франківського педагога та методиста краєзнавчої роботи Ярослава Трефяка [63]; відомого прикарпатського краєзнавця Андрія Королька [49 ; 50]; молодого історика Богдана Паску [56]; педагогиню Галину Маловічко [52]; магістра Катерину Печенюк [57] та інших дослідників.

Якщо узагальнювати розділ то варто відзначити, що нині доволі мало першоджерел, які би висвітлювали життя і діяльність отця Романа Бахаловського. Слід акцентувати на кримінальній справі, яка зберігається нині в Державному архіві Івано-Франківської області а також деяких опублікованих документах. Щодо історіографії – слід підкреслити, що нині за винятком сестри Надії Голейко, зокрема її праці – «Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри XX століття Слуга Божий» і окремих статей івано-франківського історика Олега Єгрешія відсутні праці, які би цілісно розкривали життєдіяльність Романа Бахталовського.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ РОМАНА БАХТАЛОВСЬКОГО НА ТЛІ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ

Дуже влучно охарактеризував XIX ст. відомий український науковець філософ Володимир Єрмоленко у своїй книзі «Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX століть» – це час народження ідеологій, які були викликом не лише «старого режиму», а й були непримиренними ворогами з-поміж собою [24, с.22, 23]. Саме у XIX ст. зародилася ідеологія націоналізму, яка у XX ст. буде розвиватися з «геометричною прогресією». Разом із тим як це не дивно до формування ідеології націоналізму у XIX ст. мало безпосереднє відношення греко-католицьке духовенство без якого дуже складно уявити український національний рух у XIX взагалі. По суті без отця цієї конфесії не обходилася жодна поважна руська (українська) інституція того часу. Можна згадати діяльність Івана Могильницького у Перемишлі, який вирішально доклався до укладання граматики для руських діток на початку XIX ст. На той час це мало вирішальне значення, бо стояло питання взагалі бути чи не бути українській нації як висловлювався відомий український історик Ярослав Грицак. Згодом ініціативу плекання української ідеї продовжило молоде покоління руських священників на чолі з Маркіяном Шашкевичем. «Руська трійця» стала на багато років символом українського національного відродження. Згодом вирішальний вплив на громадський рух справила діяльність греко-католицьких священників другої половини XIX ст. – саме отці цієї конфесії стояли біля витоків майже всіх українських товариств і організацій, наприклад «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» та багатьох інших. Греко-католицькими священниками були Василь Подолинський – автор брошури «Слово перестороги» та Михайло Вербицький – відомий композитор, автор музики «Ще не вмерла Україна». Тим самим ми ведемо до того, що греко-католицьке духівництво було не просто окремим важливим соціальним прошарком, а й такою собі

«ключовою соціальною кастою», яка формувала і виховувала наступні покоління не лише духовних осіб але й світських. У цій ділянці варто згадати ту обставину, що саме греко-католицькі священики заклали підвалини виховання таких відомих суспільно-політичних діячів як: Степан Бандера, Андрій Мельник, Євген Коновалець, Степан Федак та багато інших.

У цьому контексті варто згадати відому львівську історикиню – Наталію Колб, яка є авторкою книги «З Богом за Церкву і Вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття» у якій дуже якісно розписує організацію і статус парафіяльного духовенства у той час: зокрема які були категорії священиків, як духовну особу призначали на парафію, як проходили деканальні соборчики, духовні місії, чим відрізнялося життя сільського і міського священика на той час тощо. Ці висновки поважної авторки дозволяють нам, на наш погляд, зробити висновок, що і в час формування світогляду отця Романа Бахталовського були схожі традиції, а повсякденне життя сільського священика і його родини мало усталені штиби, це була така собі «закрита каста» і фактори які формували світогляд молодого людини були схожими [27, с.36, 45, 53].

Ми ведемо до того, що майбутній священик Роман Бахталовський потрапив з дитинства в особливу атмосферу адже з молодих років мав можливість читати книги, відвідувати бібліотеки, спілкуватися з освіченими людьми адже батько його також був священиком. Складно сказати чи можна Бахталовських назвати окремою священичою родиною як наприклад Петрушевичів, Бурачинських, Шашкевичів, Сембратовичів та ін. Не секрет, що на той час в Австро-Угорщині сформувалися цілі священичі родини, в яких від батька до сина переходило «священниче ремесло». Священики були на «особливому рахунку» бо в силу того, що мали захист цісарської родини (ще з часів реформ Марії Терезії і її сина Йосифа) мали можливість

здобувати відповідну освіту, посідати помітне місце в тогочасному суспільстві.

Івано-Франківська історикиня Оксана Дрогобицька у своїй монографії «Традиція і модерн: побут української інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-і рр. XX ст.)» відзначила, що матеріальне становище священика значною мірою залежало від розмірів парафії і відтак можливості її мешканців. Зрозуміло, що з огляду на це духовенство приділяло значну увагу справі призначення на місце праці, яке було б вигідним передусім з економічної точки зору [17, с.129].

Майбутній священик – Роман Бахталовський народився 21 жовтня 1897 р. у селі Яблунів Гусятинського повіту на Тернопільщині. У цьому контексті слід згадати про населений пункт Яблунів, бо його атмосфера тією чи іншою мірою впливала на формування світогляду і Романа Бахталовського і, що напевне – осіб, які вирішально вплинули на становлення цієї людини – передусім його батьків і найближчого оточення. Треба сказати, що Яблунів – це село в Україні нині розташовується у Копичинецькій міській громаді Чортківського району на Тернопільщині. Нині – це невеликий населений пункт у якому проживають трохи більше ніж дві тисяч осіб. Донині у селі збереглася відома архітектурна пам'ятка – маєток Чорторийських. Будівництво садиби почалось ще у першій половині XIX ст., приблизно у 1820 р., і нині є окрасою Яблунева та водночас головним корпусом Яблунівського протитуберкульозного санаторію. Родина Бахталовських застала також деякі сакральні споруди – наприклад церкву Успіння Пресвятої Богородиці (споруджена 1875 р.), костел святої Єлизавети (споруджено 1901 р.) та каплицю (кін. XVI ст.). До нашого часу дійшла також «Фігура» Матері Божої та деякі хрести парафіяльного значення [10, с.299; 8, с. 676]. Із цього можна зробити висновок, що Бахталовські (і Роман і його рідний брат Степан) виростили у доволі духовному антуражі і сама атмосфера населеного

пункту сприяла тому, що брати стали невдовзі на шлях духовних осіб. Авторка відомої книги «Благослови нас з Вічності» сестра Надія (Голейко) у своїй роботі відзначала, що на формування тісного у майбутньому контакту з Творцем у Романа відіграла природа Яблунова, красиві пейзажі його малої батьківщини [13, с.12].

У цьому контексті варто, на наш погляд, назвати книгу польської історикині Магдалени Новак, яка 2023 р. видала друком книгу, що встигла стати бестселером: «Два світи: Проблема національної ідентифікації Андрея Шептицького в 1865–1914 рр.». У цій роботі авторка дотримується по суті модерної методології – задля розуміння формування світогляду і переконань будь-якої людини вартує дуже прискіпливо вивчати атмосферу/мікросферу в середовищі якої розгорталася діяльність особистості. Тобто йдеться про сімейну, родинну, освітянську; мікросферу дружніх, товариських чи професійних взаємин в середовищі якої розгорталася діяльність історичної людини. Ми намагалися хоча б трохи екстраполювати ці методологічні прийоми на нашу роботу [33, с. 9–11].

До слова, батько Романа Бахталовського Данило (Даниїл) був ревним священиком у своєму краї, громадським діячем. Мати – Олена Слоневська також народилася у родині греко-католицького священика – Антонія Михайлевича. Батько помер у 1926 р., а мати – 1936 р. Батько прожив, до слова, сімдесят один рік. Варто сказати, що Роман у сім'ї був п'ятою і наймолодшою дитиною (дві старших сестри – Софія (1885 р.) і Марія (1887 р.); брати Стефан (1889 р.) і Корнелій (1892 р.) народилися швидше. До речі Степан і Корнелій також згодом стали священиками, порадиниками молодшого брата, Романа. Це свідчить про значний авторитет у родині батька, його вплив на сім'ю. Хрещення Романа відбулося якраз у церкві Успіння Пресвятої Богородиці про який ми розповідали вище, і де священнодіяв батько.

Принагідно, що внесок у вивчення біографії Романа Бахталовського зробили і івано-франківські історики – Олег Єгрешій та Ігор Райківський, які написали пізнавальну статтю – «Священник підпільної Греко-Католицької Церкви Роман Бахталовський: відтворення повсякденного життя засобом кримінальної справи», в якій на основі опрацювання кримінальної справи вперше намагалися реставрувати біографію цього діяча. Тому стаття містить низку цікавих фактів [23, с. 101–116]. Зрозуміло, що кримінальна справа як джерело не може уважатися цілком об'єктивною історичною пам'яткою, але проливає світло на важливі факти з біографії, які відсутні у інших книгах. Як указує графа «склад сім'ї» кримінальної справи, батько Р.Бахталовського помер 1927 р., мати – 1938 р. Про це пише і сестра Голейко. Анкета фіксує, що Р.Бахталовський не був одруженим та не мав дітей, хоча мав рідного брата, Степана (1889 р.н.) та рідну сестру Софію (по чоловікові – Сатурську) 1885 р. н. Цікаво, що насправді отець Роман Бахталовський як ми відзначали вище мав двох сестер і двох братів, а під час допиту з невідомих причин «засвітив» лише одного брата і одну сестру.

Авторка вказаної нами вище книги Н.Голейко у своїй книзі «Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри ХХ століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський» відзначила, що духовному поступові і інтелектуальному зростанню малого/юного Романа сприяло релігійне середовище у якому зростав майбутній отець, щирі родинні взаємини, вплив бабусі-німкені за національністю – Марії Герман. Вплив на формування світогляду малого Романа значною мірою справила його мама – Олена, яка вільно спілкувалася німецькою мовою, грала на роялі [13, с.13]. Вона розвивала у синах любов до краси, музики, мистецтва тощо. Але особливо поважну роль у вихованні синів відіграв батько – священник ГКЦ Данило Бахталовський, який у особливий спосіб звертав на християнське виховання своїх дітей. Більше того станиславівський єпископ Г.Хомишин призначив

о.Д.Бахталовського деканом Гусятинського деканату на Тернопільщині. Ці обов'язки він виконував до 1912 р. Крім того, батько о.Р.Бахталовського був професійним садівником і зробив суттєві зрушення у сфері городництва. За період його священнодіяння на парафії у с.Яблунові село значно оновилося і духовно і матеріально. Найближчим порадиником отця Даниїла був якраз син Роман. Він часто брав приклад з батька – одягався як священнослужитель, промовляв молитви, виголошував проповіді тощо. Тобто приклад батька був найголовнішим [13, с.16].

Треба також відзначити, що будинок родини Бахталовських поступово став духовною твердинею округи, люди горнулися за моральними і матеріальними настановами пароха. Часто Бахталовського старшого називали «душею» села (звісно йдеться про с.Яблунів). Особливо варто відзначити атмосферу яка панувала у найближчому середовищі Бахталовських, контактне середовище сім'ї, спілкування, відвідини. Дружні стосунки встановилися у синів Бахталовських з Федором Шебиволоком – сиротою із сусіднього села, якого прихистила родина Бахталовських. Із часом Ф.Шебиволок організував у селі поважний хор, став відомим диригентом.

Певний вплив на формування світогляду малого Романа могли справити старші сестри – Софія і Марія, які за рекомендацією батьків пішли вчитися до Чернівців, до німецької школи. Обидві володіли німецькою мовою завдяки впливові бабусі-німкені і мами, яка сприяла інтелектуальному зростанню доньок.

З іншого боку не треба забувати про атмосферу, яка панувала на Буковині, яка як відомо наприкінці XIX ст. – початку XX ст. перебувала у складі габсбурзької Австро-Угорщини. Чернівці були дуже онімечені та зевреїзовані, було мало українських шкіл. Але відрадно, що на Буковині були свої «будителі» – буковинські. Йдеться про священника, поета та композитора

Сидора Воробкевича, який мав вагомий вплив на українців краю в тому числі і сестер Бахталовських. Цікаво, що брати Романа – Стефан і Корнелій навчалися у польській державній гімназії у Бучачі, яка попервах була утравістичною а потім стала державною. Між тим, брати Бахталовські жили у бурсі колегіуму, який заклали отці-василіяни. Бахталовські запам'яталися релігійністю, митецькими здібностями, скромністю, музичними обдаруваннями, Стефан Бахталовський наприклад грав на скрипці. Тобто найближчі родичі Бахталовського вирізнялися сумірною вдачею, релігійністю, скромною вдачею. Таких же рис набував і Роман [13, с.19].

Як і багато молодих українців середнього статку майбутній отець початкову освіту здобув вдома. Найближчі його родичі навчали його читати і писати. Утім 1904 р. він починає відвідувати сільську школу. Цікаво, що польської мови Роман навився у родинному маєтку княгині Чарторийської, польки за національністю, де отримував приватні уроки репетиторки. Завдяки наполегливій праці і природним здібностям буквально за два місяці Роман Бахталовський засвоїв польську, добротню спілкуючись цією мовою.

Пізніше Софія Бахталовська вийшла заміж за майбутнього священника Івана Сатурського. Він, до слова, добре володів класичними мовами (грекою і латиною), певний час викладав у гімназії в Тернополі. Саме до Тернополя переїжджає і Роман Бахталовський, який вступає до доволі престижної гімназії у цьому місті. Досить вагома подія у житті малого Романа Бахталовського відбувається 1905 р. Тоді він приступає до Першого Причастя. Також у Тернополі він удосконалює свої знання німецької, а вже у червні наступного 1906 р. він склав випускний іспит за третій клас у гімназії. Хоча у вересні 1906 р. він долучається до своїх рідних братів і стає учнем народної школи у Бучачі [13, с.20]. Під час навчання Роман зарекомендував себе добрим учнем, який вирізнявся шляхетною поведінкою і сумірною вдачею.

Цікаво, що у ранньому віці (9 років) Роман Бахталовський знайомиться з поважною духовною фігурою – молодим тридцятидевятилітнім єпископом Григорієм Хомишиним, який по запрошенню отця Даниїла Бахталовського приїхав із духовною місією у с. Яблунів. Треба сказати, що для Г.Хомишина місії – були звичним явищем, він за підрахунками прикарпатських істориків здійснив за час свого єпископства сотні реколекцій та духовних поїздок. Крім того, сам Г.Хомишин народився неподалік – на Гусятинщині, у селі Гадинківці [19, с. 18]. Очевидно духовне благословення владики відіграло свою роль і на для формування світогляду майбутнього отця Романа Бахталовського. Більше того, старшому братові Романа – Данилу Г.Хомишин надав направлення на навчання у Рим, на студії в Українську Папську Семінарію св. Йосафата. Степан Бахталовський потрапивши у високу духовну атмосферу очевидно зумів передати відповідні риси і його молодшому брату Роману. Принаймні цей фактор можна вважати вагомим у формуванні світогляду самого Романа Бахталовського.

Як уважає відома дослідниця життя і діяльності отця Р.Бахталовського сестра Надія Голейко на формування його духовного покликання помітний вплив справляло Свято (Храмовий празник) Успіння Пресвятої Богородиці, що щорічно відбувалося у с. Яблунів [13, с.22]. Справа в тім, що того дня до села як правило приїжджали різні особи із християнським покликанням, розмова з якими звісно окриляла майбутнього релігійного і громадського діяча.

Помітний вплив на формування світогляду Р.Бахталовського міг справити відомий на Гусятинщині проповідник, педагог та композитор – отець Євген Турула, який дуже добре грав на музикальних інструментах, співав у хорі, був автором багатьох п'єс. На становлення особистості малого Романа могла позначитися дружба з гімназійним приятелем – Юрком

Дурбаком – сином священика. Він заклад у ньому любов до природи, зацікавлення книгами, музикою тощо.

Тим часом за сімейними обставинами другий гімназійний клас Роман Бахталовський закінчує у 1909 р. в Інституті Непорочного зачаття Пречистої діви Марії у м. Станиславові. Очевидно так відбулося знайомство отця з містом Станиславів (майбутнім Іваном-Франківськом). Але дванадцятилітній Роман прагнув все ж таки навчатися ближче до дому, а тому через зв'язки із рідним братом Корнелієм перейшов навчатися до польської гімназії м.Теребовля. Складно одразу сказати, що спонукало наважитися його на такий крок (бо гімназія була польськомовною). На нашу думку, це малоліття Романа, а також вплив близьких родичів (мами), яка вільно володіла німецькою та польською мовами. Узагалі тут могло позначитися мультикультурне середовище у якому виховувався сам Роман Бахталовський. Але напевно вирішальне значення мала таки родинна атмосфера у домі Бахталовських – покликання двох братів, фактор батька священика, всебічно освічена мама та бабуса-німкеня [13, с.24].

У Теребовлі відбудеться ще одна знаменна подія – знайомство із майбутнім єпископом і монахом Миколаєм Чарнецьким, який був духовним наставником іншого старшого брата Романа – Стефана. Це значною мірою вирішально вплинуло на те, що Бахталовський-наймолодший згодом стане монахом-редемптористом, тобто в особливий спосіб служитиме людям. (Відомо, що Миколай Чарнецький належав саме до монашого чину отців редемптористів).

Зазначена нами вище дослідниця сестра Надія Голейко у своїй книзі акцентує на тому, що особливе значення для життєдіяльності родини Бахталовських мав 1912 р., мотивуючи це тим, що цього року пятидесятисемирічного отця Данила Бахталовського (батька) призначають на

парафію сіл Стопчатова і Ковалівки (нині – це Коломийська єпархія) [13, с.26–27]. Цікаво, що спершу батько Романа Бахталовського не прийняв пропозицію, оскільки парафіяни не хотіли його відпускати, але згодом, зваживши всі «за» і «проти» погодився. Для п'ятнадцятилітнього Романа це був також своєрідний виклик. Він по-перше бачить душевні переживання батька, адже прийшлося прощатися з багатьма знаковими людьми його життя, парафіянами. По-друге, зміна парафії – це зміна географічної локації проживання. Він змушений був перевестися до гімназії м. Коломия, де він вчитиметься з 1912 до 1914 рр. (Коломия розташована від Стопчатова на відстані 17 кілометрів). Коломийський побут також очевидно вплинув на формування світогляду Романа Бахталовського. Він та його батьки вперше ознайомилися з традиціями Гуцульщини, покутськими звичаями, самобутньою природою місцевості. Більше того мама Романа – Олена Бахталовська навіть заохочувала його одягати гуцульський одяг (чи його елементи) не лише у святкові дні, а й у повсякденному житті: наприклад киптар, дзьобеньку та інші речі. Тобто це була певна віха життєдіяльності Романа Бахталовського. Перед самою Великою війною, на початку лютого 1914 р., під керівництвом єпископа Григорія Хомишина група священиків ГКЦ проводила духовну місію в с. Стопчатіві. На цій місії був і Роман Бахталовський, який вперше у своєму житті бачив таку кількість священиків у одному місці, а також дуже уважно слідкував за самим процесом, слухав реколекції і робив відповідні висновки на майбутнє [13, с.30].

1914 р. як відомо кардинально змінив хід історії людства. Велика війна на чотири довгих роки означувала повсякденне життя жителів Європи. Після вбивства в Сараєво 28 червня 1914 р. ерцгерцога Франца Фердинанда, наслідника престолу та його дружини – герцогині Софії Гогенберг стало зрозумілим, що широкомасштабна війна є неминучою. У результаті вона

забрала життя мільйонів людських життів, зруйнувала інфраструктуру цілої Європи, завдала грандіозного небаченого до тих пір спустошення.

У вересні 1914 р. як відомо, війна підібралася до Галичини, а також і до Стопчатов. Дуже постраждала зокрема підгірська частина Карпат. Російські патрулі спалили частину села Стопчатів а також село Уторопи. У листопаді 1914 р. між російською і австрійською арміями розгорнулася жорстока боротьба якраз на території місцевості Мишин – Стопчатів. Австрійський уряд тим часом оголошує мобілізацію вісімнадцятирічних хлопців і таким чином Роман Бахталовський також потрапив під мобілізацію хоча йому на той момент ще не виповнилося вісімнадцяти років. Це посилює головний біль батькам, зокрема татові – священику отцеві Данилу Бахталовському. Урешті завдяки батьковим знайомствам юнакові вдалося відтягнути мобілізацію до двадцяти одного року. У цьому він зокрема вбачав особливу допомогу Пресвятої Богородиці, адже звільнення відбулося якраз напередодні свята Успіння Пресвятої Богородиці [13, с. 32]. Цей факт тільки посилює прагнення Романа Бахталовського стати богословом.

Тим часом, у лютому 1916 р. в умовах звільнення території Галичини від російських окупантів відновила діяльність духовна семінарія у Станиславові, куди невдовзі вступає і молодий Роман Бахталовський. Саме у семінарії він поглиблює знайомство з молодим тоді ще викладачем отцем-доктором професором філософії та фундаментальної догматики Миколаєм Чарнецьким, який вірогідно матиме особливий вплив на формування духовних засад і формації, а також становлення світогляду Романа Бахталовського. Він служив для нього прикладом духовної досконалості та святості чернечого життя. Як відомо згодом він присвятить М.Чарнецькому книгу, що може послугувати лише підтвердженням нашій думці про особливий вплив на нього цієї людини. Молодого Бахталовського вражали:

умертвленість, якої свято той дотримувався, «суворість до себе і лагідність до ближнього».

Крім того не потрібно забувати, що М.Чарнецький належав до Чину Найсвятішого Ізбавителя (був отцем редемптористом) популярність яких лише набирає обертів у Галичині. Зокрема шириться слава про бельгійських місіонерів, які розпочали активну духовну працю серед галицьких українців. Треба тут додати, що саме слово редемпторист походить від латинського слова *redemptor* тобто *відкупитель*, а офіційна назва цього чину – Згромадження Найсвятішого Ізбавителя. Сам орден створений 1732 р. відомим святим Альфонсом Лігуорі в італійському містечку Скаля для проповідницьких місій і духовного служіння серед найбільш членів парафій.

Можна твердити, що помітний вплив на вибір монашого чину Романа Бахталовського справив і старший брат Стефан, який дещо раніше прийняв ієрейські свячення і по суті першим із українських юнаків вступає до Чину отців редемптористів але на остаточне рішення стати отцем редемптористом мабуть справила зустріч з ігуменом монахів Студійського уставу – Климентієм Шептицьким, який був як відомо молодшим братом митрополита. (поклик). Хоча як вказує зазначена нами вище дослідниця діяльності життєдіяльності Р.Бахталовського сестра Надія (Голейко) тяжіння а згодом і його вибір на користь Чину отців Редемптористів був неоднозначно сприйнятим серед його близького середовища. Передусім тому, що цей Чин був ще малознаним у Галичині, робив перші кроки, а монахи-бельгійці перебували у бідності [13, С.35–36]. Але Роман Бахталовський вражений глибокою посвятою ордену отців редемптористів і їх самопожертвою, уже свій вибір зробив. Урешті 23 січня 1919 р. прийнявши батьківське благословення Роман Бахталовський у супроводі відомого отця-редемпториста Йосифа Бали від'їжджає до монастиря у с.Збоїща (Збоїска), яке на той час сусідило зі Львовом. Роман Бахталовський

проходив новіціат (тобто знайомство із правилами Чину та перші кроки у монастирі), а тих хто проходив новіціат називали новиками. До речі новіціат Р.Бахталовський під керівництвом відомого бельгійського редемпториста Йосифа Схрейверса. Відрадно, що попри духовне практикування і ріст (перебував у постійній молитві, мовчанні і праці над собою) Р.Бахталовський зростав інтелектуально. Так доволі швидко він опанував французьку мову адже у Бельгії як відомо розмовляють почасти бельгійською. Крім того доволі швидко у нього проявилися поетичні здібності. Переважно вірші мали духовну основу, були присвячені Ісусові Христові або Пречистій Діві Марії. Урешті 16 лютого 1920 року у віці двадцяти трьох років він складає перші обіти: чистоти, послуху та убогості.

Тим часом на зламі 1910-х і 1920-х рр.. у Східній Європі кардинально змінюється геополітична ситуація. З'являється на мапах нова большевицька держава – Радянський союз (створена 1922 р.), відроджується Польща, створюється Чехословаччина та інші держави. Показово, що в Європі масово зникають монархічні форми правління, натомість з'являються республіки. Загальновідомо, що попри грандіозні потуги (були створені УНР і ЗУНР) українцям так і не вдалося отримати власну державну незалежність. Разом із тим українці показали, що з ними потрібно рахуватися, були створені потужні збройні сили – Українська Галицька Армія, збройні сили Української Народної Армії. Найголовніше, що було продовжено державотворчу традицію на українських землях. Треба відзначити, що не останню роль у творенні держави відіграли і греко-католицькі священники, серед яких багато було духівників УГА, капеланів армії, чимало отців були на провідних ролях у місцевих органах влади ЗУНР. Тобто також греко-католицьке підтримувало традицію активної місії в розвитку української держави, місця в національному русі. Тобто можна сказати, що справа

священиків XIX ст. – владик Г.Яхимовича, І.Гушалевича, С.Литвиновича, митрополита М.Левицького жило і розвивалося.

У час Української Революції 1917–1923 рр. відбулися серйозні зміни і в житті Романа Бахталовського. За клопотанням глави Ордену отців редemptористів у Галичині Йосифа Схрейверса Роман Бахталовський отримав спочатку піддияконські, згодом дияконські, а 9 січня 1921 р. і священичі свячення. А у лютому 1921 р. його разом з іншими отцями його спрямовано на навчання до Бельгії з метою продовження богословських студій. Отець Роман Бахталовський проживав у м. Бо-Плято, яке вразило його своєю мультикультурністю, бо в нього проживали представники двох народів – фламандці і валлони. Роман разом із своїм старшим братом Стефаном намагаються краще зрозуміти ментальну природу Бельгії, через те вирішили більшу увагу вділяти туризму, спілкуванню по-французьки. Вони відвідували бельгійські міста: Брюссель, Антверпен, Гент, Льєж та ін. Їм зімпонувала багата духовна і філософська спадщина бельгійців [13, с.43]. У філософську думку цього народу значною мірою глибоко проник католицизм завдяки діяльності відомого релігійного діяча, кардинала Дж. Мерсьє. Після закінчення студій у Бельгії наставника молодих редemptористів о.Івана Балу спрямували до Канади, де розміщувалася окрема українська провінція, а о.Романа Бахталовського в Галичину. Тим самим двох рідних братів було розлучено, оскільки Стефан Бахталовський подався з отцем Балою. Тож отець Роман 18 серпня 1922 р повертається до околиць Львова, до Збоїщ. Саме туди із Унева 1919 р. було перенесено монастир отців-редemptористів. Згадувана нами вище дослідниця сестра Надія Голейко дотримується думки, що то був перший монастир отців–редemptористів на українських землях [13, С.44]. На перших порах за визначенням Н.Голейко монастир був дуже бідним, а його розвиток розпочався після повернення до Галичини бельгійця о.Йосифа Схрайверса, який став ігуменом, попередньо залучивши меценатів

(донаторів). Невдовзі у монастирі у Збоїщах перебувало вже 30 молодих людей а самого Р.Бахталовського призначено заступником директора (субдиректором) ювенату, де він викладав різні дисципліни. Варто назвати наступні: українську а польську літературу, грецьку і латинську мови, математику, фізику та астрономію. Крім того, о.Р.Бахталовський навчав молодих людей церковному співу. Довічні обіти він склав між іншим у Станиславові а вже влітку 1924 р. о. Роман Бахталовський разом з Миколаєм Чарнецьким здійснили місійну подорож спочатку на Волинь а потім на Холмщину та Підляшшя. Відвідали священники – духовну святиню регіону – місто Біла Підляська, де багато років розміщувався давній монастир отців-василіян. Священники відвідали також м. Володимир Волинський, яке уважалося родинним містом св. Йосафата.

Знакова подія у життєдіяльності о.Романа Бахталовського відбулася 1926 р. Тоді він вступив на перший курс заочного відділення філологічного факультету Львівського державного університету. Він уже у віці двадцятидев'яти років став студентом і захопився вивченням слов'янських мов на кафедрі відомого професора Тадеуша Лера-Сплавінського. Тим більше йому був необхідний відповідний диплом адже як ми вже відзначали вище він викладав у ювенаті монастиря отців-редемптористів. Але як показало майбутнє отцеві Р.Бахталовському вдавалося поєднувати навчання і працю у монастирі. Ювена до слова давав достатньо глибокі знання з української, польської, грецької, німецької та французьких мов. Цікаво, що священник давав ювеналам доволі ґрунтовні знання також із музики та церковному співу хоча і не мав спеціальної музичної освіти. Ще змалку він, зокрема, навчився грати на фортепіано, з часом навіть став автором різномірних духовних пісень на честь Пречистої Діви Марії і святих (кондаків), багатьох пісень, акафістів, які вражали слухачів духовною силою і поетичною довершеністю.

1926 р. сталася ще одна подія але сумна – помер його батько Данило Бахталовський, який як відомо був знаковою людиною у його житті. Він був похований у Стопчатові, де мешкав останні роки. (До слова, у Стопчатові помер і похований також його син Корнелій, але це сталося двадцять два роки потому. Він був правлячим священиком у цьому селі). Після смерті батька сам Роман Бахталовський також занедужав – йому було поставлено діагноз туберкульоз легень [13, с.53]. Раптова хвороба змусила отця залишити університет, йому так і не вдалося здобути спеціальність філолога, але значно увиразнить його інтереси, розширить оптику пізнання. Згодом він напише доволі цікаві твори. Крім того незакінчена вища освіта звичайно позитивно вплинуть на рівень його викладачів у ювенаті. У лютому 1930 р. о. Роман повернувся до виконання обов'язків викладача в ювенаті. Того ж року він написав величний Акафіст до Матері Божої Неустанної помочі, який дуже сподобався митрополиту Андрею Шептицькому. По суті 1932 р. о. Роман Бахталовський «познайомився» зі Станиславом. У серпні того року за спеціального доручення він провів реколекції для сестер Чину Святого Василя Великого у цьому місті. Із часом про цю подію він буде неодноразово згадувати. Але вже у червні наступного 1933 р. отця Романа Бахталовського призначають консультатором і особистим секретарем єпископа Миколая Чарнецького у м. Ковель на Волині. Очевидно головним завданням молодого священика було проводити агітаційну політику щодо православного населення задля переходу у лоно католицизму.

Треба сказати також про суспільно-політичну ситуацію на Волині у міжвоєнний період. Край після більш стодвадцятирічного перебування у складі Росії повернувся до складу Польщі (тепер Другої Речі посполитої). Але у культурницькому, релігійно-церковному і головні ментальному вимірах – то був вже зовсім інший регіон. Звичайно давалося взнаки довге перебування краю у складі ментально чужої країни. Повсюдно були

православні храми, натомість греко-католицькі були відсутніми взагалі. І це був певний парадокс, бо після прийняття Брестської унії (1696 р.) саме на Волині унію приймали швидше аніж у Галичині. Ведемо до того, що перед греко-католицькими владиками і священиками стояло доволі непросте завдання – так би мовити реінтегрувати регіон до греко-католицизму. І це завдання було доволі складним. Існувало за визначенням відомої львівської історикині Ліліани Гентош дві концепції цієї реінтеграції – біритуалістична і уніатська (греко-католицька). На думку прихильників першої (цю концепцію сповідувала і частина священиків Апостольського престолу) займатися переагітацією з православ'я варто не лише на греко-католицизм а й на римо-католицизм. Тобто можна переходити на інший обряд. Митрополит Андрей Шептицький був рішучим противником цієї концепції і уважав, що православне населення не повинно змінювати обряд, обов'язково залишатися у східному обряді. До слова, Миколай Чарнецький також підтримував цю концепцію.

Тим часом у вересні 1933 р. отець Роман Бахталовський переїхав до монастиря редemptористів у Ковель [13, с.58]. «Прозелітистська» місія отця Р.Бахталовського видавалася напрочуд нелегкою адже Ковель як і вся Волинь були радше православними аніж католицькими. Попри це діяльність отця виглядала доволі ефективною оскільки щораз більше священнослужителів православного віросповідання переходила на католицизм причому східного обряду. Хоча відверто бракувало греко-католицьких отців, а також антиунійну політику проводила польська влада. Тобто польські урядові структури усіляко намагалися перешкодити переходу православних до греко-католицької Церкви, вважаючи, що в інтересах Речі Посполитої було важливо аби православні переходили саме до Римо-католицької церкви. Саме так вірогідно поляки намагалися утверджувати польськість. Більше того польські урядники намагалися всіляким чином завадити переходам. У червні 1934 р. віряни більше 30 волинських сіл

надіслали письмові прохання про приєднання до Греко-Католицької Церкви. Польська влада нізащо не давала згоду аби на Волині був окремий правлячий греко-католицький єпископ, обмежуючись лише Апостольського Візитатора. Більше того польські власті намагалися не допустити будь-якого культурного розвитку Волині а також зближення цього українського регіону з Галичиною, прекрасно усвідомлюючи, що рівень національної свідомості галицьких українців на порядок вищий аніж українців Волині. Було заборонено українцям не те що виписувати а навіть читати українські часописи та газети. Більше того, польські спецслужби намагалися займатися політичними інтригами зіштовхуючи православних українців з українцями греко-католиками.

Таким чином, місійна діяльність отця Романа Бахталовського, єпископа Миколая Чарнецького, а назагал всіх отців-редемптористів у Ковелі проходила у дуже складних суспільно-політичних і релігійно-церковних обставинах але можемо судити, що результати цієї діяльності були досить вдалим про свідчить значна кількість вірян, які перейшли з православ'я у греко-католицизм [13, с.63].

Урешті 1936 р. о.Р.Бахталовський повернувся до монастиря поблизу Львова (у Збоїсках), продовживши тим самим своє служіння як монах-редемпторист. Він продовжує давати реколекції студентам Львівської Богословської академії, багато зустрічається з парафіянами, допомагає людям. Наприклад у січні 1937 р. його було запрошено самим ректором академії Йосифом Сліпим проводити реколекції, які тривали вісім днів. Це був вияв визнання його як лектора на духовному поприщі.

Тим часом у червні 1936 р. відбувається ще одна родинна трагедія – через шість років після смерті батька помирає й мама о.Романа, якій він як відомо значною мірою завдячував розвитком своєї кар'єри і що головне –

вибором духовного покликання. Так, що це була вагома втрата для молодого священика.

Невдовзі, – у серпні 1936 р. отця Р.Бахталовського було призначено місіонером. Отець-настоятель скерував тридцятидевятилітнього священика з місіями на Брідщину, у с. Білявно та сусіднє до нього с.Бовдури. Цікаво, що співбратом у його служінні виступив о.Володимир Стернюк. Згодом редемптористи здійснили місію до Львова, у церкву св. Миколая; с.Стопчатів на Коломийщину, який для о.Р.Бахталовського був по особливому близький через юнацькі спогади. Крім того саме у Стопчатіві було поховано його батьків. Місії також тривали у Космачі та на Рогатинщині [13, с.68]. У вересні 1937 р. о.Роман Бахталовський став професором св. Письма та канонічного права в Голоско поблизу Львова. А також його було призначено завідувачем монастирської бібліотеки.

Тим часом, у вересні 1939 р. розпочалася Друга світова війна. 22 вересня 1939 р. радянські війська зайняли Львів. Нове керівництво одразу розпочало чинити тиск на Українську Греко-католицьку Церкву. Отець Роман Бахталовський разом з шістнадцятьма студентами вирішив відступити до монастиря отців-редемптористів у м. Тухів (Республіка Польща), де намагався вирішити складне майнове становище обителі. Згодом його на короткий проміжок часу було запрошено стати провідником Згромадження Святого Йосифа у с.Цеблів неподалік Тухова. Там він перебував як пише сестра Н.Голейко 40 днів. [13, с.74]. Коли повернувся до окупованої німецькими нацистами Галичини, восени 1941 р. то застав доволі сумну картину – монастир у Голоско був розграбований більшовиками, які вочевидь жили там 1939–1941 рр. Відновити ювенат монастиря було по суті неможливо. (Вірогідно, що найбільшої руйнації обитель зазнала при відступі більшовиків. Знаючи реальне ставлення радянської влади до релігії у цьому можна не сумніватися). Тож, на самому початку німецько-радянської війни

отець Роман Бахталовський опинився у монастирі в Голоско поблизу Львова. На думку авторки книжки «Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри ХХ століття» сестри Надії Голейко, отцеві Романові завдяки його дипломатичним здібностям і знанню німецької мови вдалося врятувати не лише чимало монахів а й світських осіб. Він врегулював суперечливі питання з німецьким комендантом [13, с.72]. Крім того Роман Бахталовський разом з іншими священнослужителями допомагав потребуючим цивільним у час окупації нацистів.

Але 1942 р. отця Романа Бахталовського направили у монастир отців-редемптористів до Станиславова, де він певний час виконував обов'язки ігумена. Складність полягала в тому, що монастир отців-редемптористів у цьому місті перебував у зародковому становищі і весь організаційний тягар ліг на плечі якраз новопризначеного ігумена – отця Романа Бахталовського. Його помічником став отець Павло Дмуховський, який виконував також функції економа цього монастиря. Труднощі звісно полягали також в тому, що розгорталася Друга світова війна з її непевністю, тобто склалися непрості обставини не лише релігійно-церковного а й суспільно-політичного характеру.

У Станиславові в монастирі отців-редемптористів Роман Бахталовський часто організовував реколекції для молодих дівчат мав особливе відчуття вибору монаршого покликання не лише серед хлопців а й дівчат. Так, завдяки його зусиллям вдалося прикликати до Греко-католицької Церкви православну дівчину з Буковини Марію Ісопенко, яка невдовзі обрала церковне ім'я Йосифа. Згодом сестра стала ігуменею монастиря Сестер Василянок у Станиславові [13, с.72]. Досить розгорнуту статтю про сестру Йосифу написали івано-франківські автори – Олег Єгрешій у співавторстві з сестрою Ольгою Маслій [13, с.72]. Як показують напрацювання цього тандему авторів існував досить тісний контакт священнослужителя Романа

Бахталовського з цією монахинєю. Особливо це стосуються часів підпільної УГКЦ про що мова піде нижче [22, с. 120].

Тож можна зробити висновок, що визначальним фактором задля формування світогляду Романа Бахталовського був родинний фактор. Вирішальний вплив на вибір професії священника справив батько – Данило, який був доволі авторитетною духовною особою а також вправним громадським діячем у регіоні. Крім того важливий вплив на формування життєвого вибору справила мама релігійного діяча та її родинна лінія – бабуся, яка добре володіла німецькою мовою, що передалося спершу до дочки а потім до самого Романа Бахталовського. Крім того дуже важливе значення для формування світогляду мала сама родинна атмосфера – знайомства, зустрічі, спілкування з поважними релігійними людьми, які приходили до домівки Бахталовських. Усі ці фактори були вирішальними для формування світогляду майбутнього священнослужителя.

РОЗДІЛ 3 РОМАН БАХТАЛОВСЬКИЙ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Друга світова війна стала великим випробуванням для цілого людства. Зараз наше покоління може краще собі уявити ті перипетії оскільки наша батьківщина нині героїчно захищає свою незалежність але життя в тилу продовжується – ми бачимо як позначаються війни на долях молодих людей – багато молодих хлопців змушені виїжджати з України в пошуках кращої долі, там навчаються а дехто навіть залишається закордоном назавжди. Це звісно становить серйозну проблему для генофонду нашої нації. Війни нахабно посягають на долі людей, забирають у родин чоловіків, батьків, сіють усюди розруху, хаос. Перипетії Другої світової війни не становили виключення. Попри те, що під час нацистського окупаційного режиму Українська греко-католицька Церква не була заборонена вона була вагомо обезкровлена адже багато священиків і вірян вимушено залишили домівки і священнодіяли чи практикували християнську віру на території етнічної Польщі або ще далі – в Німеччині. Але сам Р.Бахталовський волею долі опинився у Станіславі, де 1942 р. о. його було призначено настоятелем монастиря отців редемптористів. На цій посаді він перебував аж до ліквідації монастиря навесні 1946 р. [23, с.111].

Тим часом декілька слів варто сказати про суспільно-політичну обстановку кінця німецько-радянської війни адже вони виявилися вирішальними для існування УГКЦ. Відомий івано-франківський дослідник Василь Марчук у своїй книзі «Українська Греко-Католицька Церква. Історичний нарис» відзначив, що вже у березні 1945 р. (тобто війна ще тривала) голова Ради у справах РПЦ Г.Карпов отримав завдання з Кремля підготувати пропозиції з приводу взаємин уніатів і православних. Й.Сталін ознайомившись із цією доповідною запискою наклав резолюцію «З усіма заходами згоден». Магістральною думкою стала думка про створення

ініціативної групи у середовищі греко-католиків, мовляв самі уніати виступають за об'єднання з РПЦ. Реалізація планів по ліквідації УГКЦ розпочалася хитрим пропагандистським кроком – усі газети Західної України у квітні 1945 р. опублікували статтю «З хрестом чи ножем»? Її справжній автор – відомий письменник Ярослав Галан сховався за псевдонімом – Расевич. Лейтмотив статті очевидний – скомпрометувати священиків УГКЦ в очах народу – начебто вони співпрацювали з нацистами, чи «бандпособниками ОУН-УПА» [32, с.122, 123]. Це, своєю чергою, дало би привід радянським спецслужбам арештувати усіх високопосадовців УГКЦ. Урешті 11 квітня 1945 р. органи НКВС арештували усю керівну верхівку Церкви на чолі з митрополитом Йосифом Сліпим. А вже в березні наступного 1946 р. усі владыки були засуджені військовим трибуналом «за зраду» на тривалі терміни. Засудили і відомого редемпториста Миколая Чарнецького. Треба також сказати, що 3 березня 1945 р. помер о.Йосиф Схрейверс, смерть якого вразила багатьох хто його знав [13, с.83].

Доля Р.Бахталовського складалася спершу наче по іншому. Після ліквідації монастиря отців-редемптористів у Станіславі, весною 1946 р., він на короткий проміжок часу виїхав до своєї рідної сестри Софії Сатурської до Коломиї, де проживав до кінця червня 1946 р. Короткий проміжок часу він проживав у помешканні колишньої старшої монахині сестер василіянок Дарії Монастирської, яка проживала також в Коломиї. Наприкінці червня 1946 р. священик Роман Бахталовський виїхав у с. Синьків, що поблизу Заліщиків Тернопільської області, до своєї парафіянки Стефанії Дем'янчук, свого часу керувала жіночим хором у монастирі отців-редемптористів м. Станіслава. Восени 1946 р. о. Р.Бахталовський повернувся жити до своєї рідної сестри Софії у м. Коломия, де пробув близько місяця, після чого деякий час винаймав квартиру в громадянки польської національності Маркелі Голинської [23, с. 112]. Як відзначали у своїй статті про Р.Бахталовського

івано-франківські історики Ігор Райківський і Олег Єгрешій він у час війни зіткнувся з низкою невирішених квартирних питань, особливо переїхавши до Станіслава. У цьому місті отцеві Р.Бахталовському допоміг римо-католицький священник польської національності, який посприяв найму помешкання по вул. Вовчинецькій у Станіславі. Крім того 1947 р. Р.Бахталовському вдалося знайти житло в цьому місті по вул. Капітульній (нині – вул. В. Левицької в Івано-Франківську). Зиму 1947–1948 рр. Р.Бахталовський перебув також у Станіславі в родині вчителя середньої школи Кумановського. На думку вказаної нами вище сестри Надії Голейко часті переїзди були викликані якраз загрозою переслідування отця Романа Бахталовського [13, с. 85]. Влітку 1947 р. священник проживав винаймаючи житло у сім'ї Целевич, що у с. Цуцилів Станіславської області. Уже згодом, у серпні 1947 р. отець коротко оселився у Чернівцях. Саме у цьому помешканні священник проживав до моменту свого арешту, лише час від часу виїжджаючи до Станіслава [23, с. 112–113].

Згадані нами вище івано-франківські науковці Ігор Райківський і Олег Єгрешій у своїй статті про обставини арешту о.Романа Бахталовського відзначають, що священника було затримано 13 вересня 1949 р. у відповідності зі статтею 100 Кримінально-процесуального кодексу УРСР на 24 години для з'ясування особи. 15 вересня 1949 р. священнослужителя було арештовано. Як запобіжний захід отцеві було обрано перебування під вартою. У постанові про арешт Р.Бахталовського вказувалася уже традиційна стаття із кримінального кодексу, що він «проживав на тимчасово окупованій території німецькими загарбниками в м. Станіславі, серед населення проводив антирадянську націоналістичну роботу» [23, с. 114].

Згідно протоколу особистого обшуку радянськими спецслужбами, 16 вересня 1949 р. у священника, крім паспорта, виявлено і вилучено 256 радянських рублів та 43 американських долари. У помешканні знайдено

також складові церковної утварі (церковну чашу, ложечку, релігійну літературу). Деяке начиння, як сам зізнався сам отець Р.Бахталовський, було передане на зберігання окремим жителям Станіслава. Так, у грудні 1949 р. на території помешкання колишнього парафіянина монастиря отців-редемптористів Володимира Борисюка радянськими спецслужбами було віднайдено схованку в якій виявлено: портсигар білого кольору, механічний кишеньковий годинник із «жовтого металу», годинник наручний із браслетом фірми «Аркадія», годинник кишеньковий «білого металу» фірми «Омега» та деякі інші речі. У металічній посудині з-під консерви, яку виявлено працівниками правоохоронних органів у курятнику біля оселі згаданого нами вище В.Борисюка було також віднайдено 139 доларів, 10 марок, 55 радянських карбованців, 20 злотих та іншої валюти. У металічній посудині знайдено також перстні із жовтого металу. Як зізнався на слідстві сам священнослужитель, віднайдені гроші – це були залишки пожертв вірян, які призначалися на розвиток монастиря отців-редемптористів у Станіславі [23, с. 115].

Завжди цікаво дізнатися про засоби існування людей які волею обставин опиняються віч-на-віч із тоталітарною системою, адже зрозуміло, що сам Р.Бахталовський не міг заробляти на життя священнодіянням і йому доводилося шукати «іншого хліба». За словами самого отця, в період перебування на нелегальному становищі він отримував засоби для існування із кількох джерел: найперше, за рахунок поступового продажу частини майна колишнього монастиря отців редемптористів у Станіславі парафіянами монастирської церкви; по-друге, на фінансові пожертви вірян, які він періодично від них отримував. (до нього час від часу приїжджали колишні парафіяни монастирського храму, духовні та світські особи, які звісно привозили якісь гроші). По-третє, деяку матеріальну допомогу (фігурують кошти в сумі 500–600 радянських рублів) Р.Бахталовському надавав протоігумен ордену редемптористів у СРСР Йосиф де Вохт. Як зізнався на

слідстві священник, він декілька разів був у Гошівському монастирі з метою продажу деяких речей із церковного начиння колишнього монастиря отців-редемптористів [23, с.115].

Очевидно, матеріальне становище о. Р.Бахталовського було непростим, коли він був змушений продавати колишні монастирські речі, щоб забезпечити собі прожиття. Колишня ігуменя (церковна керівниця) жіночого монастиря отців василіян Йосифа (Марія Ісопенко) пробувала сприяти о.Р.Бахталовському в отриманні нового паспорта на ім'я дівочого прізвища його матері. Передбачалося, що священник носитиме прізвище Герман. Утім, ця спроба в силу різних причин так і залишилася нереалізованою. Крім того, за дорученням о. Р.Бахталовського деякі колишні парафіяни храму у м. Станіславі продавали церковні речі (іконки, образки), а зібрані гроші передавала отцеві. Священник Григорій Мелимука сприяв отриманню Р.Бахталовським метричної довідки (до Львівського псевдособору Г.Мелимука священнодіяв у Церкві с. Острівець, не перейшовши на православ'я).

Кримінальна справа як першоджерело випукло передає ментальність арештанта, окремі риси його характеру тощо. Отець Роман Бахталовський, щоб не видати близьких йому людей, на перших порах категорично заперечував свої комунікації зі священниками підпільної ГКЦ. Для того, щоб спонукати священнослужителя давати правдиві свідчення, радянські спецслужби нерідко організовували очні ставки, зокрема з настоятелем монастиря отців василіян у м. Станиславові Григорієм Балагураком 19 квітня 1950 р., зі священником підпільної ГКЦ Ярославом Совяком та вказаною нами вище монахинею Йосифою (Марією Ісопенко) [23, с.111]. Зокрема, очні ставки з Я.Совяком та М.Ісопенко викрили отця Р.Бахталовського в тому, що він у нелегальний спосіб надсилав за кордон саму сестру-монахиню задля контактів із представниками ГКЦ, вів мову з Я.Совяком про його нелегальний перехід за кордон за допомогою підпілля ОУН. Після очних

ставок о. Р.Бахталовський нерідко був змушений переглядати свої попередні зізнання. Траплялося, щоб заставити священника говорити правду, радянські спецслужби наводили «потрібні цитати» зі стенограм допитів раніше арештованих отців [23, с.111, 112].

14 червня 1950 р. заступник міністра держбезпеки УРСР генерал-майор Єсипенко підписав звинувачувальний висновок по слідчій справі Романа Бахталовського. Священника радянські слідчі органи звинувачували в тому, що він проводив активну місіонерську роботу із розповсюдження католицизму серед віруючих православної церкви на Волині, вів антикомуністичну пропаганду і розповсюджував наклепницькі думки по відношенню до СРСР; підтримував нелегальні зв'язки з учасниками ОУН. У період німецько-фашистської окупації України Бахталовський, будучи ігуменом монастиря редemptористів у м. Станіславі, активно допомагав німцям, використовувався по лінії СД для сповідей арештованих, які знаходилися у Станіславській в'язниці. Після створення ініціативної групи по возз'єднанню греко-католицької церкви з російською православною церквою Бахталовський встановив злочинні зв'язки з нелегальним єпископом Балагураком, спільно з яким розвернув активну боротьбу проти ініціативної групи. Наприкінці 1945 р. Бахталовський написав широку доповідь у Ватикан антирадянського наклепницького характеру, яку із санкції Балагурака намагався нелегальним шляхом переправити за кордон через закордонні зв'язки ОУН, використовуючи у якості кур'єрів Ісopenко, Герилюка і отця Сояка [23, с.111].

Крім того, Р.Бахталовський звинувачувався в тому, що писав листи антирадянського змісту, в яких закликав греко-католицьких священників, що перейшли на православ'я, повертатися в лоно УГКЦ; проводив нелегальні богослужіння і виступав з антирадянськими проповідями; був автором і зберігав у себе низку антирадянських націоналістичних документів. Отець Роман Бахталовський викривався свідченнями арештованих раніше єпископа

Григорія (Балагурака), [архімандрита](#) Климентія (Шептицького), отців Я.Совяка, Є.Пелеха, І.Котіва, монаха І.Менчука, монахині Йосифи (Марії Ісопенко) та низки інших свідків. Радянські каральні органи висували звинувачення проти священника Р.Бахталовського на основі очних ставок з названими вище духовними особами, а також речових доказів і оперативних матеріалів [23, с.112].

При арешті й обшуці у Р.Бахталовського вилучили рукописи антирадянського змісту: «Ідея і чин України» (на десяти листках), «Відношення релігії до націоналізму (на вісімнадцяти листках), «Тому що наша еміграція» (на вісімнадцяти листках). Враховуючи те, що перелічені вище рукописи були речовими доказами, які викривали о. Р.Бахталовського в «злочинній діяльності», радянські спецслужби вирішили вищевказані праці піддати експертизі. Зразки почерку Романа Бахталовського було представлено у вигляді його автобіографії і щоденника. У результаті проведеного порівняльного дослідження почерків виконавців усіх трьох антирадянських рукописів встановлено, що вони повністю відповідають між собою по загальним і особистим ознакам, тобто виконувалися однією людиною. Отець Р.Бахталовський із висуненими звинуваченнями погодився, визнавши себе винним [23, с.112].

Відтак, керуючись ст. 204 кримінального процесуального кодексу (КПК) УРСР слідча справа № 149434 по обвинуваченню Г.Балагурака, Р.Бахталовського та Р.Совяка (у ході слідства у зв'язку із схожістю кримінального провадження справу трьох священників об'єднано в одну) була направлена на розгляд Особливої наради при МГБ (Міністерство державної безпеки) СРСР. Пропонувалося застосувати до священнослужителів міру покарання у вигляді 25 років кожному з конфіскацією особистого майна Ця міра покарання була затверджена прокурором УРСР Р.Руденком 24 червня 1950 р. [23, с.112].

Утім, у виписці з протоколу № 48 Особливої наради при Міністерстві державної безпеки СРСР від 11 жовтня 1950 р. уже йшлося про відправлення отця Р.Бахталовського у виправно-трудова табори терміном на десять років, рахуючи період з 15 вересня 1949 р., тобто від дня арешту. Майно отця Р.Бахталовського було вирішено конфіскувати. Невдовзі видано спеціальний наряд, згідно якого Романа Бахталовського направлено до Озерного табору МВД (Міністерства внутрішніх справ) [23, с.113].

Згодом священник опинився у спецтаборі в Сосновці Іркутської області. Згадана нами вище монахиня Н.Голейко пише, що до самого табору його було допроваджено у супроводі собак. Описано сурове проживання осіб. В'язні їли баланду з хлібом, працювали у лісі, а сама важка праця тривала до 18 год. У такому беззмістовному ритмі тривало повсякдення в'язнів у тому чисті о. Р.Бахталовського. Єдиною скріплюючою силою виступала молитва. Рятувала також дружба з отцем Василем Комаринським із Городенки. 1951 р. о.Р.Бахталовський переніс операцію на грижу яка давала ускладнення. Це вірогідно й стало причиною того, що його було переведено до роботи в лікарню де Р.Бахталовський працював санітаром [13, с.90]. Це було для нього значним полегшенням бо працював з людьми, давав їм поради, служив іншим, сповідав, давав реколекції тощо.

Лише 1955 р. після смерті Й.Сталіна о. Р.Бахталовський потрапив під амністію [13, с.91]. У довідці про звільнення Р.Бахталовського з місць заслання, виданій начальником виправно-трудоного табору с. Сосновка Іркутської області від 14 листопада 1955 р. зазначалося, що священнослужителя було звільнено рішенням постійної сесії Іркутського обласного суду від 1 листопада 1955 р. через хворобу (про деталі ми говорили вище). Р.Бахталовський вийшов на свободу після 30 листопада 1955 р. і проживав на постійній основі в м. Коломия, де продовжував підпільно священнодіяти.

Навіть на свободі о.Роман Бахталовський мріяв про відродження Згромадження. Однак він поступово потрапляв у поле зору органів НКВД. Його часто викликали на розмови. Мотиви були оскільки Р.Бахталовський, проживаючи у Коломиї у рідної сестри продовжував священнодіяти. Часто його відвідували відомі гості – 1960 р. наприклад його відвідав єпископ Василій (Великовський), який підтримав підпільного священника [13, с.97]. Крім того він активно творить – наприклад створив життєпис святого Теодора Студита. 1967 р. він навіть здійснив паломницьку подорож по святих місцях.

Вірогідно активна священнича діяльність і громадянська позиція стали причиною другого арешту отця Романа Бахталовського. 13 жовтня 1968 р. було цинічно організовано затримку священника. Будинок у якому проживав отець оточила міліція, його було піддано арешту. Знову продовжувалися допити, протоколи, розмова зі свідками, були організовані очні ставки тощо. 23 листопада 1968 р. на нього юридично наклали арешт. Роман Бахталовський на ім'я обласного прокурора написав протест-пояснення в якому намагався виправдати себе. Це відбулося у квітні 1969 р. Урешті у червні 1969 р. отця Романа Бахталовського було засуджено вдруге. Постановою судового засідання його засудили на три роки суворого режиму та п'ять років заслання [13, с.113].

Згаданий нами тандем авторів – Ігор Райківський і Олег Єгрешій у своїй статті зазначали, що о.Р.Бахталовського було засуджено «за активну діяльність у Згромадженні й виховання молоді до священничого і монашого стану» [23, с.113]. Суд над 72-річним священником відбувався в Коломиї впродовж 1968–1969 рр. Як писала сестра Н.Голейко судові засідання відбувалися у закритій формі. Крім сестри-опікунки Агафії Скрегунець жодній людині не було дозволено бути присутнім на засіданні [13, с.113]. Впродовж літа 1969 р. о.Р.Бахталовський перебував у Івано-Франківській в'язниці. 22 серпня 1969 р. отця було відправлено до Мордовії. До Мордовії

раз на чотири місця приїжджала сестра Агафія, яка привозила тепл білизну, медикаменти, церковні речі. Попри інвалідність II групи і немічність Р.Бахталовський справляв великий вплив на в'язнів. Він був духовною особою, віруючим і умів в особливий спосіб заспокоювати ближніх.

Згодом о.Р.Бахталовський опинився у с. Інгаш Красноярського краю, а згодом – у селищі Єлисаветки. Невдовзі до нього переїхала і сестра Агафія, яка допомагала 74-літньому священику. Умови проживання на засланні у отця були складними. Не було гуртожитку, отця не взяли до колгоспу через вік та стан здоров'я. Роман Бахталовський часто хворів, нерідко лежав у лікарні. До того ж йому не дозволяли включати радіо, ставити ліжко поблизу вікна, світити світло тощо. Рятувало те, що його духовна дочка згадувана нами вище сестра Агафія знайшла роботу у будинку побуту, налагодила виробництво квітів з полотна. Це дозволило придбати невелике помешкання, де проживали дві людини, а священик Р.Бахталовський відтоді отримав можливість відправляти Богослужіння, він читав місійні проповіді, біблійну літературу, отець Василь Рудка навіть привіз у Інгуш радіоприймач, який дозволив бути йому «в курсі всіх справ» у країні і світі [13, с.117, 118].

Лише після трьох років сурових таборів у Мордовії та п'яти років заслання у Красноярському краї у вересні 1976 р. у поважному віці (священикові було вже майже 80 років) Р.Бахталовський повернувся на Батьківщину. Щоправда на Прикарпаття його не впустили, через що він разом з сестрою Агафією зупинився у м. Вінниця а згодом переїхав до міста Хмільник Вінницької області, де за порадою римо-католицького священика – отця Яна Крапана придбав невеликий будинок. Згаданий нами вище латвієць Ян Крапан дуже багато допоміг Романові Бахталовському при його ресоціалізації на Вінничині. До отця Р.Бахталовського часто приїжджали віряни – підпільні греко-католики із Галичини, до певної міри скромна оселя о.Р.Бахталовського стала таким собі малим паломницьким центром [13, с.121, 122].

Між тим, здоров'я отця Романа поступово погіршувалося позаяк багаторічне перебування у в'язниці і на засланні давалося взнаки. Прогресувала склеротична хвороба. Рятувала молитовна підтримка сестер-монахинь. 1981 р. він встиг ще відсвяткувати 60-літній ювілей від дня уділення йому Тайни священства. Того ж року отець Р.Бахталовський закінчив написання одного з кращих своїх творів – Акафіст до Божого Дитятка Ісуса. Він ще виступив автором твору Акафіст до Божої Доброти. У лютому 1983 р. внаслідок мозкового тромбу отець Роман Бахталовський втратив пам'ять на десять діб. У червні 1983 р. і в березні 1984 р. він переніс другий і третій приступи мозкового тромбу. У вересні 1984 р. о.Роман переніс ще приступ нирок [13, с.127]. Урешті 6 жовтня 1985 р. на 88 році життя Роман Бахталовський помер. Останні п'ять днів у нього періодично пропадала пам'ять. Хоча навіть у такому становищі він намагався правити Службу Божу. Похорони були доволі величні, попри те, що це був лише перший рік «горбачовської перебудови» і про якійсь свободи годі було говорити. На похорони приїхало 14 священників підпільної ще тоді Греко-католицької Церкви, були отці Римо-католицької Церкви, єпископ Филимон Курчаба, сестри-монахині. Поховати отця Романа Бахталовського на батьківщині не дозволили через «підозріле кримінальне минуле». Тож його було поховано у Хмільнику на Вінничині, в Україні.

Дуже прикметно, що пам'ять про отця Романа Бахталовського плекається нащадками. Його пам'ятають як у Хмільнику на Поділлі так і на Прикарпатті, причому і в Коломиї і в Івано-Франківську. Більше того, 22 листопада 2006 р. було розпочато беатифікаційний процес Слуги Божого о. Романа Бахталовського [43]; [2]. Можна сказати, що не так багато українців знаходилися «у списках претендентів на канонізацію». Серед інших кандидатів-українців, процес беатифікації котрих почав ще блаженніший Любомир Гузар, були зокрема: Єремія Ломницький, Кирило Селецький, Ісидора Дольницький [40].

1 жовтня 2015 р. у храмі Пресвятої Трійці у згаданому нами вище містечку Хмільник, де останні роки через заборону вїзду в Галичину проживав ісповідник віри о. Роман Бахталовський вшанували вірні і сестри Згромадження Непорочного Серця Марії з Фатіми, яких якраз заснував отець Роман у Івано-Франківську [38].

У жовтні 2017 р. на відзначення 120 річниці від дня народження отця Романа Бахталовського у Івано-Франківську відбувся захід в церкві Матері Божої Неустанної Помочі. Розпочалося свято з Архієрейської Божественної Літургії, яку очолив митрополит Володимир Війтишин. Йому спів служили зокрема місцеві отці-редемптористи та гість зі Львова – отець Полікарп Марцелюк, ЧСВВ [42], [41].

Крім того, у грудні 2020 р. Тернополі було відкрито Музей підпільного і теперішнього життя згромадження сестер Пресвятої Богородиці Фатімської імені Романа Бахталовського [44]. Було взято «на озброєння» якраз задум отця Романа Бахталовського, що апостольська діяльність має наступні напрямки: праця при парафіях – провадження парафіяльних спільнот, гуртків; випікання просфор, дбання за чистоту й красу храму тощо; окрема увага вдіялася місійному служінню сестер, яке полягало в тому, щоб світло Христового Євангелія, навчання Церкви й особистий досвід віри мав би нести іншим, особливо тим, які ще мало пізнали Христа і не належать до Христової Церкви світло душі, любов і милосердя. Крім того, сестри-монахині самі чи зі священниками-місіонерами мали би виїжджати на села й міста Західної та Східної України, провадити реколекції, духовні зустрічі, чування й місії на парафіях, займатися харитативним (помічним) й пенітенціарним служінням (тут – роботі з ув'язненими). А також здійснювати катехитично-педагогічне служіння, яке мало би бути спрямоване на християнське виховання дітей і молоді, а також дорослих,

навчання їх катехизму в катехитичних школах та християнської етики в загальноосвітніх закладах тощо [44].

Таким чином, Роман Бахталовський став одним із багатьох заручників радянської тоталітарної системи. Як священник, який представляв Греко-католицьку Церкву належав до тієї групи отців, які не прийняли Львівський псевдо собор і перейшов у підпілля. У «катакомбах» Роман Бахталовський продовжував священнодіяти, викоував обов'язки духовної особи, проводив громадську роботу. Результатом його безкомпромісної діяльності стали два арешти радянськими спеціальними органами. Урешті, отець Роман Бахталовський так і не зміг повернутися додому адже йому було заборонено приїжджати на Прикарпаття. Помер і похований священнослужитель у місті Хмільник Вінницької області.

Важливо, що нині нащадки пам'ятають про Романа Бахталовського, про що свідчать вечори пам'яті які влаштовують як на його малій батьківщині так у місцях, які більш дотично були пов'язані з його імям.

РОЗДІЛ 4 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ ГУРТКОВІЙ РОБОТІ

Можна погодитися з івано-франківським дослідником Андрієм Корольком, що утвердження державної незалежності України спонукало до переоцінки ідеологічних пріоритетів та методологічних засад краєзнавчої і музейної роботи у ВУЗі. Відтак підготовка студентів-істориків до такої ділянки роботи вкрай необхідна [50, с.15]. Тобто метою цієї праці у вищій школі є підготувати вчителя до краєзнавчої роботи в середній школі, дати знання, уміння і навички відповідних знань про свою малу батьківщину, рідний край, а також пролити світло на форми організації краєзнавчої діяльності учнів, зокрема щодо застосування краєзнавчої інформації в позаурочній діяльності, наприклад гуртковій роботі в закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти [50, с.15]. Згаданий нами Королько А. виокремлює своєрідних три фактори в ділянці популяризації історико-краєзнавчої роботи у закладах вищої освіти: акцент на підвищенні значення історико-краєзнавчої діяльності для розвитку людини та країни; посилення її значення в контексті навчання впродовж життя; і, врешті, закріплення юридичного статусу цієї історико-краєзнавчої роботи [50, с.16].

Відомий івано-франківський педагог та методист краєзнавчої роботи Ярослав Трефяк у своїй статті «Методика краєзнавчої роботи на уроках історії України» [63, с. 7] також акцентує на важливості вивчення історії рідного краю. Він вважає, що реально практикувати методику проведення уроків історії у поєднанні з елементами краєзнавства. Він звертає увагу на такі елементи краєзнавства на уроках історії України: краєзнавчий вступ до уроку; краєзнавча «конкретизація» основних дат чи подій; краєзнавче доповнення до основного опорного матеріалу; і найголовніше – власне виділяє краєзнавчий матеріал як основу вивчення теми уроку [63, с.7]. На

думку цього дослідника, краєзнавчі уроки спонукають вчителя не тільки до вирішення питання про місце в системі занять з історії України, але й продумування історичних і логічних зв'язків. На закріплення матеріалу логічно подавати різноманітні тематичні таблиці, у яких поряд із загальноісторичним матеріалом включений також краєзнавчий за заздалегідь продуманими схемами [63, с. 11].

Доволі ефективним методом застосування краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення історії як в урочний так і в позаурочний час може бути проведення учнівських конференцій (у п'ятому розділі ми предметніше (на практиці) зупинимося на цьому методі стосовно постаті священика Романа Бахталовського). Наприклад можна вибрати тему «Наш край в умовах боротьби за державну незалежність України». У плані можна передбачити: 1. Вступне слово вчителя; 2. Передумови і причини виникнення політичної активності українців на Прикарпатті у 1980–1990-х рр.; 3. Створення культурно-наукових товариств «Меморіал», «Просвіта», громадсько-політичної організації «Рух» на Прикарпатті та їх вклад у здобуття незалежності України тощо. Логічно аби на учнівській конференції, крім учнів, виступили активні учасники демократичних процесів, які залишилися в живих [63, с. 12]. Таке застосування можна використати і щодо постаті Романа Бахталовського хоча він, що особливо шкода так і не дожив до державної незалежності України. Нині все більшого поширення набувають активні ігрові форми навчання, наприклад, брейн-ринги різноманітні історичні турніри тощо. Їх передусім слід проводити з метою висновування, проведення узагальнень і систематизації набутих знань.

Молодий івано-франківський історик Богдан Паска у одній зі своїх статей відзначає, що доволі ефективним методом засвоєння знань та вмінь з історії є краєзнавчі екскурсії, які спроможні задовільнити не лише естетичні а й духовні потреби ліцеїстів. Особливість екскурсій у тому, що їх проведення

на думку Б.Паски, не зводиться тільки до передачі окремих знань ліцеїстам, а збагачує життєвим досвідом не лише екскурсовода а особливо слухачів, формує у них відповідні компетентності та певні переконання. У цій ситуації помітне значення має і методика екскурсійного впливу [56, с. 47].

Слід додати, що 2019 р. в м. Івано-Франківськ почав роботу так званий Центр освітніх інновацій – який є комунальним закладом позашкільної освіти. Варто сказати, що цей Центр навчає дітей у різних напрямках, функціонує аж 27 гуртків, три із яких є туристсько-краєзнавчого напрямку: «Пізнаємо рідний край», «Юні туристи-краєзнавці» а також «Юні екскурсоводи». Ліцеїсти згідно задуму покликані пізнавати рідний край, а відтак формувати туристсько-спортивні та краєзнавчі знання, уміння і навички засобами, власне, позашкільної освіти. У основі програми міститься спортивно-туристська складова підготовки ліцеїстів, краєзнавчі знання, плекання фізичної культури тощо. Крім того, обумовлено проведення підготовки екскурсоводів музеїв різних закладів освіти, які би могли розробляти різні екскурсії та краєзнавчі маршрути і тим самим формувати нових знавців історії, культури, звичаїв та обрядів українського народу. Тож, бачимо, що у гуртках позашкільної освіти важлива роль відводиться вивченню історії рідного краю а також опануванню методикою та технікою проведення екскурсій тощо [58, с. 51].

Окрема мова про програму «Пізнаємо рідний край», яка спрямована на молодих людей, які прагнуть добре пізнати рідний край. В цьому гуртку учні здатні розвивати уміння, наприклад описувати краєзнавчі об'єкти, досліджувати діяльність видатних історичних людей, збирати польовий зошит та формувати щоденник досліджень з обраної теми. Тим самим, учні та ліцеїсти будуть спроможні орієнтуватися в історії населених пунктів з допомогою карти, формувати та проходити туристичні маршрути за історичною довідкою, дотримуватися правил техніки безпеки під час

екскурсій тощо. Ця програма також передбачає формування у гуртківців мовної культури, засвоєння краєзнавчої термінології а також, що найпевніше місцевих діалектів, і що найважливіше – плекання практичних навичок роботи з краєзнавчим матеріалом [58, с. 51, 52]. Тож варто підсумувати, що Центр освітніх інновацій прикладає багато зусиль для розгортання ділянок роботи історико-краєзнавчого напрямку.

Проведення краєзнавчої роботи може включати різноманітні форми і методи навчання, зорієнтовані на поглиблене вивчення краєзнавчих об'єктів [46, с. 60]. Однією із найбільш ефективних форм краєзнавчої роботи, яку також можна запропонувати здавачам освіти є так звана освітня експедиція, яка є однією з найбільш поширених форм збору етнографічних, фольклорних чи якихось інших матеріалів з історії своєї малої батьківщини. Особи, що проводять збір матеріалу можуть: спостерігати за життям історичних людей, оглядати предмети матеріальної культури, збирати історико-етнографічний матеріал. Після чого реально пробувати розпочинати оформлення теми дослідження в письмовому виді, здійснювати історико-етнографічний опис за певною темою, написати реферат, чи підготувати виступ з доповіддю на конференції у своєму ліцеї чи школі [46, с. 60].

Щоправда у проведенні краєзнавчої експедиції є свої особливості. Так, дозвіл на проведення таких експедицій (як і на похід гори) дає особисто директор школи і педагогічна рада нзагал. Більше того, вони мали би затверджувати маршрут і район цієї експедиції. Також слід підготувати різні документи експедиції: наприклад опитувальники, анкети тощо. Для ліцеїстів вони вкрай необхідні, бо сприяють вирішувати проблеми, які треба вивчити [46, с. 61]. Уже польовий етап експедиції включає в себе такі види робіт: підбір осіб, які провадитимуть опитування чи анкетування, визначення предметів фіксації зразків матеріальної культури (наприклад складання планів будинків, населених пунктів; укладання таблиць, схем, карт

мікрорайонів населеного пункту; проведення збору колекцій для майбутнього шкільного музею; відтак занесення цих даних в польовий зошит щоденник, складення паспортів знахідок тощо [46, с. 62].

Значною мірою успіх роботи експедиції залежить від доскіпливого характеру збору матеріалу, задля якого укладається спеціальний опитувальник. Урешті зібрані топонімічні матеріали зводяться у картотеку, згодом проводиться їх класифікація. Якщо матеріалів багато то формується приватний архів, у якому карточки розташовуються в алфавітному порядку. Як правило пошукова робота проводиться з вивчення біографій відомих людей з різних міст, топоніміки свого села чи міста [46, с. 62].

Про цінність проведення туристських походів а також краєзнавчих та експедицій говорить дослідник Є.Луців [51, с. 97]. Учасники таких походів, на його думку, мають змогу ознайомитися з пам'ятками історії та природи, а також вивчити місцеву фауну і флору. Ліцеїсти отримують змогу записати різні народні легенди а також спогади старожилів про минуле. Це справді може духовно збагатити молодих людей, сприяти пізнанню і збереженню ними загальнолюдських цінностей, ба більше – сформувати відповідний рівень національної свідомості.

Чимало істориків-краєзнавців а також педагогів-практиків вважають, що, власне, робота історико-краєзнавчого гуртка здійснюється за двома напрямками: теоретичним (тобто проведення бесід з учнями, коротких доповідей, вікторин) і практичним (як ми уже відзначали вище – екскурсії, туристичні походи, різноманітні експедиції). Педагог-практик І.Йосифів вважає, що одним із найважливіших завдань такого гуртка є збір якраз краєзнавчих матеріалів, зокрема важливих документів у ділянці дослідження діяльності учасників визвольних змагань ХХ – ХХІ ст. Оперування такими матеріалами уможливить подальше використання їх у навчально-виховній

роботі в загальноосвітній школі, наприклад написанні і оформленні важливих краєзнавчих дослідницьких робіт. Тим паче, що ліцеїсти у такому разі отримують можливість зібрати важливі матеріали, підшукати історичні документи тощо [48, с. 169].

Завідувач відділу Богородчанської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ М.Паранюк акцентує на тому, що завдання вчителя-керівника – поступово формувати дослідницькі навички, адже цей напрям дуже складний і потребує особливих затрат. М.Паранюк вдало виокремлює формування пошуково-дослідницьких умінь учнів, розділяючи їх на три етапи. Перший – підготовчий (5–6 класи). Варто, на думку педагога, на цьому етапі формувати основні навчальні вміння дітей гуртка – досліджувати усну народну творчість – шукати легенди, різні казки, приказки рідного краю тощо. Другий етап – розвивати різні дослідницькі уміння ліцеїстів (це радше для дітей 7–8 класі). На цьому етапі вихованці спроможні удосконалювати свої дослідницькі уміння, вони вчаться правильно обирати тему, визначати мету, збирати необхідний матеріал та, врешті, захищати свою краєзнавчу роботу. І третій етап – це самостійна дослідницька діяльність (це учні 9–11-х класів). Завдання учителя-керівника в цей час – навчити дітей самостійно збирати інформацію, уміти спрямовувати отримані результати на практичне вирішення проблем [54, с. 178]. Пошукова і дослідницька робота може проводитися в місцевих бібліотеках, краєзнавчих музеях тощо.

М.Паранюк також відзначає, що дуже важливе значення має живе спілкування учнів з очевидцями подій. Процес дослідження має наступну схему: вибір теми – складання плану – підбір джерел – відбір потрібних фактів – обробка та систематизація отриманого матеріалу – теоретичне написання роботи – оформлення роботи – захист цієї роботи. Крім того, автор називає декілька всеукраїнських експедицій та акцій, які можуть знадобитися як вчителям так і учням. Зокрема «Моя Батьківщина – Україна»,

«Мій рідний край», «Історія міст і сіл України», «Герої не вмирають» та ін. [54, с. 178].

Доречно також відзначити, що завдяки поширенню туристично-краєзнавчої роботи у ліцеїстів формується таке собі «відчуття ліктя» при якому власні, так би сказати, его-інтереси підпорядковуються суспільним. У цьому сенсі вірогідно, що підвищення фізичних навантажень підвищують вольові якості, а також стійкість до непередбачуваних обставин та подій. Проведення спортивно-оздоровчих конкурсів з різних видів спорту є важливими діями щодо покращення здоров'я місцевого населення. У значних районних центрах Прикарпаття наприклад у Калуші працюють різні заклади позашкільної освіти. Можна виділити: ДЮСШ «Сокіл», фізкультурно-спортивний клуб «Нафтохімік», ДЮСШ «Спорт для всіх» а також філію Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. Ці спортивні заклади сприяють залученню ліцеїстів до спорту. Вони проводили масові спортивні заняття, поглиблювали знання з краєзнавства та історії своїх малих батьківщин, сприяли патріотичному вихованню молодих людей тощо [55, с. 180].

Значну роботу з дітьми проводять також пластові осередки. Пластуни беруть участь у крайових таборах, різних пластунських заходах, спрямованих на патріотичне виховання. Часто пластуни займалися організацією походів у гори, в ліс, підтримували ЗСУ, які перебували на передовій [55, с. 181]. У цьому контексті треба сказати, що літні табори є важливим чинником у вихованні майбутнього покоління. Окремі літні табори функціонують поза межами або безпосередньо в закладах загальної середньої освіти у яких, так би мовити, на денному перебуванні виховувалося підростаюче покоління. Такий відпочинок як правило приносить чимало задоволення для дітей, адже це нові знайомства, загартування, розвиток нових вмінь і закріплення навичок [55, с. 181]. У п'ятому розділі ми також віділимо деяку увагу

можливостям застосування нашої теми серед пластунів івано-франківської організації.

У цьому ряді можна також погодитися з івано-франківською дослідницею Оксаною Дрогобицькою, що останнім часом в історичній науці посилюється інтерес до простого життєвого досвіду звичайних людей, стилю життя, переживань та світосприйняття. Звідси, важливим є використання методу усної історії, що дозволить досягнути нові можливості та в особливий спосіб передати емоції респондентів [47, с. 64]. Чимало українських істориків під усною історією розуміє процес передачі та запису спогадів. Тобто у центрі уваги історика перебуває біографія та повсякденне життя простої людини. Цікавим і перспективним може також видатися використання усної історії під час шкільних занять, а також при організації науково-дослідної і пошукової діяльності учнівської молоді у закладах позашкільної освіти. Це може мотивувати школярів вивчати теми, які непередбачувані навчальним планом, а також з регіональною специфікою. Діти можуть також відвідувати музеї чи архіви, а відтак засвоювати низку практичних навичок. Дослідження з усної історії можна також використовувати в гуртковій роботі. Під час роботи такого гуртка можна ознайомити дітей методичними прийомами інтерв'ювання – проводити експедиції з пошуку респондентів, а також його транскрибувати (розшифровувати) [47, с. 64].

Більше того, учні можуть також представляти результати своїх досліджень через різні соціальні мережі і в такий на перший погляд незвичний спосіб привертати увагу громадськості до цих питань. Уважаємо, що з допомогою усних джерел можна розкривати біографії як видатних так і маловідомих історичних осіб краю, висвітлювати історії окремих населених пунктів, проводити генеалогічні дослідження тощо. Якщо зазирнути в майбутнє, то кращі роботи дітей та результати їхніх досліджень можуть знаходитися у шкільних музеях, які можуть бути створеними самими дітьми.

[47, с. 66]. Тож результати усної історії можуть бути використані як під час шкільних занять, так і в гуртковій роботі. Тим самим у процесі інтерв'ювання учні здатні здобути досвід спілкування з людьми, тобто пройти перші шаблі соціалізації [47, с. 67].

Підсумовуючи матеріал цього розділу, варто відзначити наступне. В умовах національної державності України особливого значення набула підготовка вчителя до краєзнавчої роботи в середній школі, формування умінь та навичок, які спроможні відкласти у головах підростаючого покоління знання про свою малу батьківщину, рідний край, а також пролити світло на форми організації краєзнавчої діяльності учнів. Реальною видається також практика проведення уроків історії у поєднанні з елементами краєзнавства. Доволі ефективними методами застосування краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення історії як в урочний так і в позаурочний час може бути проведення учнівських конференцій та краєзнавчих екскурсій, які спроможні задовільнити і естетичні і духовні потреби ліцеїстів. Однією із ефективних форм краєзнавчої роботи, може видаватися і освітня експедиція, яка є однією із найбільш поширених форм збору етнографічних, фольклорних чи якихось інших матеріалів з історії своєї малої батьківщини.

РОЗДІЛ 5 МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 11 КЛАСІ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ ГУРТКОВІЙ РОБОТІ

Оскільки життєдіяльність Романа Бахталовського не вивчається безпосередньо у закладах загальної середньої освіти увагу сфокусовано на можливостях застосування теми не лише під час уроків з історії України а й у позаурочний час. Але спершу варто сказати, що нині твори отця Р.Бахталовського є невідомими для широкого кола не лише пересічних громадян а й спеціалістів «вузького профілю». Завдяки можливості праці у фондах Державного архіву Івано-Франківської області стало реальним ознайомитися з окремими творами священнослужителя, які раніше не друкувалися. Фактично це перше знайомство з його працями, які Р.Бахталовський зберігав як правило у шкільних зошитах. Більшість із цих творів було вилучено у нього при другому обшуці у листопаді 1968 р. Спершу дозволимо собі зробити невеликий опис цих вилучених матеріалів та розкрити деякі обставини їх вилучення. Такий короткий аналіз надасть можливість краще зрозуміти можливості застосування теми у закладах загальної середньої освіти.

Обшук було проведено у м. Коломійі, де мешкав перед другим арештом отець Р.Бахталовський. Рукописні тексти і документи оглядалися на предмет зовнішніх прикмет та ідейного змісту. В результаті огляду відносно кожного з рукописів і документів встановлено наступне. У саморобному зошиті з 20 аркушів від 5 по 18 аркуш виконано анонімний твір, що стосується стану релігійних справ на Україні. Твір як видається був безіменним. Перший його розділ мав назву «Трагічний, приречений стан нашої епохи». Цей розділ мав 8 підрозділів із промовистими назвами «Інтелектуальний стан», «Моральний стан», «Ідейний стан», «Національно-патріотичний стан», «Релігійний стан», та ін. На думку отця Р. Бахталовського, «70 % жителів міста і села станом на

1968 р. не володіло «відповідними знаннями жодного світогляду», «90 % помирало в стані жахливої моральної відсталості, здичіння» [1, арк. 267].

Цікавими виглядають його міркування у сенсі бачення переконань та ідеології тогочасних радянських людей. На його думку: лише 0,50 % радянських людей мріють прожити чесно, 50 % – «продали свою національність» (очевидно йдеться про українську мову – А.С.), 30 % не мають жодної освіти, 70 % – хворіли із яких 50 % хворіють на нині якимись хронічними хворобами, 20 % хворіють венеричними хворобами, 50 % «хронічно голодує» тощо. Другий розділ цієї неопублікованої праці має назву: «Наше завдання, наша місія». Відносно завдань автор пише: «Стати героями свого часу значить стати на захист правди, наполегливо боротись щоб кожний стан нашого народу завдяки нашій діяльності на протязі нашого життя покращився хоч на 50 %». У підрозділі «Яку дорогу життя вибирати?» автор пише: «Вибирати крайньо правий спосіб життя, віддатись на службу церкві, народу. Це є найвищим ідеалом мого життя». До слова, сам отець Р.Бахталовський вбачав на шляху виконання ним цих завдань декілька перешкод: : підірваність здоров'я через що складно виконувати важку роботу і мізерне матеріальне забезпечення. Далі автор пише: «Де в нашій зруйнованій Україні знайдеться та сила патріотизму, ідейної зрілості, яка забезпечила б для бажаного кандидата умови, які необхідні для успішного навчання?». І називає свої варіанти: 1). Квартира; 2). Робота; 3). Побутове обслуговування; 4). Можливості виконувати духовні вправи; 5). Користання з ідейних передач радіо; 6). Навчання по теорії й практиці згідно покликання тощо. Урешті о. Р.Бахталовський підсумовує, що якщо церква не надасть людині необхідної допомоги то «світ переможе таку людину»: «Церковний ідеал можна здобувати лише при допомозі церкви...». Наважимося на припущення, що саме ці уривки праці могли спричинити його арешт у 1968

р. адже у цьому уривкові дуже чітко простежується його громадянська позиція [1, арк. 271].

Отець Роман Бахаловський мав звичай фіксувати свої думки в учнівських зошитах. У одному з них розміром 8 х 4 см. він виокремив своєрідні пункти із такими написами на кожному з них: «За Україну», «За душі погибших в лісах і тюрмах», «За в'язнів», «За світло віри для відступників в нашому народі», «За дар святої віри для партійних», «За дітей», «За молодь», «За вчителів», «За навернення ворогів церкви», «За Унію». Ці назви добре передають його переконання. Скажімо щодо молодіжної організації ВЛКСМ (Комосомол). Його поради зводяться до наступного: а). Відраджувати молодь поповнювати ряди комсомольської організації; б). Ратувати фіктивно вступати до ВЛКСМ.

Як видається з рядків його самвидавних творів, о.Роман Бахталовський засуджував радянську освіту, яка на його думку віддаляє молодих людей від релігії. Священник не цурався критикувати інститути радянських органів влади, профспілки, школу тощо. В умовному розділі «Халдейська ніч» автор рішуче критикує атеїстичний світогляд. Порівнюючи радянську дійсність з Вальпургієвою ніччю (аналог Халдейської) він умовно ділить світ на «світ з Богом» і «світ проти Бога». Отець Роман Бахталовський пророкує неминучу загибель Радянського Союзу. Автор пише: «Усе , усе повторюється в новому царстві зла: блюзнірство проти бога? Збезчещення всього святого, поклін бездушним божкам, матерії і матеріальним добрам мусить пройти» [1, арк. 276].

У 1964 р. отець Роман Бахталовський знову ж в учнівському зошиті на 12 аркушах помістив статтю «Моральні випадки з відступниками», яка здебільшого стосується викриття радянської влади. Цю статтю радянські спецслужби трактували як «ідейно шкідливу, ядовиту, ворожу» а її автор

«перекручує марксизм ленінізм, ... і під всім цим проводить антикомунізм, антирадянщину». Отець Роман Бахталовський у своїй самвидавній праці означає російський народ як ворога України, Білорусії і Литви, підносить діяльність Йосафата Кунцевича. Переяславську раду 1654 р. священник оцінює як реакційний акт, бо за його словами це ...веде церкву до руїни, а народ – в ярмо Москви». Самого Б.Хмельницького отець Р.Бахталовський трактує як такого який «простягає руку до старшого брата» і зображає Росію як ворога українського народу. В статтях «Руїни світу» і «Кінець світу» автор пророкував неминучість загибелі «світу без бога» внаслідок термоядерної війни між США і СРСР. Участь радянських людей у виборах органів влади автор розцінює як нісенітницю, а комсомол як «тероризування молоді». Отець Роман Бахталовський був автором також самвидавних статей «За перемогу церкви», «За навернення безбожних керманичів держав», «За українців на чужині», «За терплячих за віру», «За навернення потайних ворогів», «За священників» та ін. [1, арк. 279].

Окремі свої тексти священник набирив вдома друкарським способом. Цікаво, що деякі свої твори священнослужитель писав у вигляді лекцій для кандидатів у священники. Так було написано зокрема трактат «Про християнське об"явлення».

Ще декілька слів варто сказати про обставини виявлення самих творів представниками радянських спецслужб. Протокол огляду рукописів документів та речей о.Романа Бахталовського було вилучено при його обшуці 20 листопада 1968 р. Старший слідчий Укправління КДБ Івано-Франківської області Баранов у присутності пойнятих жителів м.Івано-Франківськ Володимира Максимовича Маюка (проживав у м. Івано-Франківськ по вул Радянської армії 31 кв. 2) та Ольги Василівни Запорожець (проживала по вул. Пушкіна 38 кв. 4 у цьому самому місті) провів огляд рукописів, документів і речей, які були вилученими органами міліції у

квартирі Романа Бахталовського при його обшуці 13 жовтня 1968 р. у місті Коломиї по вул. Комсомольська 54 а. Огляд проводився у службовому кабінеті слідчого в робочий час. Рукописні тексти і документ оглядалися на предмет зовнішніх прикмет та ідейного змісту.

Тепер торкнемося методичної складової. Аби краще спробувати адаптувати матеріали нашої магістерської роботи до ЗОШ під час проходження педагогічної практики у ліцеї № 7 м. Івано-Франківськ ми самостійно склали відповідну анкету і провели опитування серед учнів 11 класу зазначеного нами вище закладу загальної середньої освіти.

Ми обмежилися кількома найважливішими запитаннями, які на наш погляд дозволили нам пролити світло на певні запити ліцеїстів ЗОШ № 7 м. Івано-Франківськ. Варто коротко описати відповіді дітей, які допоможуть скоординувати варіанти їхньої поведінки не лише на уроках а й у позаурочний час. Усі учні (а в опитуванні взяло участь одинадцятьох дітей) ствердно відповіли на перше запитання анкети – *Чи потрібні у загальноосвітній школі питання, які розкривають релігійно-церковні теми?* Між тим, на друге запитання про *можливості застосування у закладах загальної середньої освіти* тем релігійно-церковного характеру абсолютна більшість здобувачів освіти не змогла дати жодної відповіді. На третє запитання анкети – *Які конфесії, що мають місце в Україні Ви знаєте?* учні відповіли по різному. Приблизно 70% дітей не дали відповіді на це питання взагалі. 20% здобувачів освіти назвали Греко-католицьку церкву і Православну. 10% відсотків назвали окрім цих двох конфесій ще одну – протестантську.

На четверте запитання анкети – *«Чи в умовах вашого навчання в ЗОШ на уроках історії або громадянської освіти піднімалися теми пов'язані із релігійно-церковною проблематикою?»* усі діти відповіли позитивно. Однак

значною мірою учні змогли назвати лише деякі імена та теми, що були пов'язані із прийняттям християнства 988 р. (це – 7 клас). Цю обставину можна пояснити тим, що ліцеїсти досить давно не вивчали теми релігійно-церковного характеру. Між тим, більшість здобувачів середньої освіти (11 клас) дали наступну відповідь на п'яте запитання – *Яких українських релігійно-церковних діячів Ви знаєте?* Майже половина ліцеїстів добре знає митрополита Андрея Шептицького, двоє дітей «щось чули» про патріарха УГКЦ Йосифа Сліпого. У анкетах фігурували також прізвища митрополита Петра Могили, Ярослава Мудрого (хоча це й була помилка), поодинокі Івана Вагилевича. Із сучасних релігійних діячів деякі діти знають главу УГКЦ Святослава Шевчука та нинішнього очільника ПЦУ – Епіфанія (Думенка). Видалося, що ліцеїсти 11 класу краще ознайомлені з діяльністю представників греко-католицької церкви аніж ПЦУ.

Важливе у цьому ряді сьоме питання – *Чи чули ви про священника Романа Бахталовського?* адже воно безпосередньо відображає ставлення або знання чи його відсутність стосовно діяльності цього священника. Симтоматично, що жоден із учнів не знав про цього релігійного діяча. Це не повинно дивувати, бо у навчальній програмі 11 класу не вивчається діяльність цього діяча. У цьому ряді досить показовим видається восьме питання нашого опитування – *Яких релігійних діячів, що стали жертвами радянського тоталітарного режиму ви знаєте?* Характерно, що лише один учень вказав прізвище Йосифа Сліпого. Тобто це означає, що таки є потреба вивчати біографії осіб, які стали жертвами радянського комуністичного режиму. Це показує якраз *дев'яте питання* на яке ліцеїсти в цілому дали ствердну відповідь. Тим самим, на їх думку вартує вивчати теми пов'язані із взаєминами Церкви і радянським тоталітарним режимом. На *десяте питання* – *Яке практичне застосування у житті випускників ЗОШ можуть мати знання про діяльність релігійно-церковних діячів?* ліцеїсти відповіли досить

неоднозначно. (Хоча окремі з учнів вважають, що знання такого роду спроможні краще «зрозуміти життя»); деякі ліцеїсти вважають, що знання релігійно-церковних діячів можуть дозволити у майбутньому краще здати ЗНО (тобто послуговуються виключно практичними мотивами).

У цілому думається, що така анкета може надати багато пізнавальної інформації. Найголовніше – ми переконалися в тому, що вартує ліцеїстам більше уваги віділяти темам, які прив’язані до питань, що перегукуються з програмою національного мультипредметного оцінювання ЗНО (НМТ).

Тут декілька слів варто сказати про Нову українську школу, концепція якої ставить перед учителями та учнями нові шанси пізнання та вивчення історії України для досягнення компетентностей та навичок *Soft skills* (тобто гнучких чи надпрофесійних навичок – А.С.). Тобто це комплекс умінь загального характеру, які є в особливий спосіб затребуваними у будь-якій професії. Гнучкими, зокрема, вважаються навички критичного аналітичного мислення, навички публічного виступу, навички ділового спілкування, навички роботи в команді, навички цифровізації (цифрового спілкування), формування у молодій людини лідерських якостей, культивування трудової етики, дотримання дисципліни у повсякденному житті та роботі, формування почуття відповідальності тощо.

Нині (до 2025 р.) виокремлюються чотири основних гнучких навички майбутнього (так звані 4 К навички): критичність, креативність, комунікативність, кооперативність. Віриться, що вивчення біографій історичних релігійно-церковних постатей (у даному разі – отця Романа Бахталовського) впливатиме на формування моральних якостей учнів. А від педагога, без сумніву залежатиме результат цих потуг.

Якщо під час проведення уроків чи позаурочних заходів звертати увагу на постать священика Романа Бахталовського, то вартує, на наш погляд, акцентувати на таких моментах:

1). Уважаємо, що його діяльності реальніше торкатися під час уроків з історії України або Громадянської освіти у 11 класі. Це реально втілювати у ході вивчення суспільно-політичного становища західноукраїнських земель (1944–1985) тобто у час сталінського тоталітаризму, хрущовської відлиги, брежнєвського застою. Можна також ознайомлювати учнів з особою отця Романа Бахталовського у ході розкриття теми «Львівський собор 1946 р.» (показати особливості його арешту; показати учням фото отця із кримінальної справи (у анфас і профіль); навести фрагменти проведення допитів, опису його майна, укладання словесного портрету отця тощо).

Доцільно також розкрити біографію релігійного діяча бо автобіографічні дані в особливий спосіб запам'ятовують і запам'ятовуються. До слова автобіографічні дані Р.Бахталовського також розташовані у кримінальній справі, заведеної на нього радянськими спецслужбами у 1940 -х р., після його арешту.

Звичайно, що потрібно звертати увагу на характерний суб'єктивізм, неточності, нерідко довільне трактування біографій таких історичних осіб. Але водночас, ці першоджерела містять дуже цінну статистичну інформацію, фактичний матеріал, який в особливий спосіб спроможний зацікавити учнів особливо 11 класу. Звісно, що найкраще можуть передати життєдіяльність священика Романа (Бахталовського) презентаційні слайди його кримінальної справи, заведеної на нього радянськими спецслужбами у 1940-х і 1960-х рр.

2). Слід сказати також про акценти на факторах, які на тому чи іншому історичному етапі визначили спрямованість діяльності особи (фактор становлення особистості, формування поглядів отця Р.Бахталовського (виховання у релігійній атмосфері, фактор сім'ї, вплив родинного середовища тощо); вплив тогочасної суспільно-політичної обстановки, переслідування

представниками радянської тоталітарної влади діячів «релігійного характеру».

У цій ділянці можна також звернути увагу на так званий зональний контекст, у якому відбувалася діяльність цієї особи (в якому регіоні відбувалося формування особистості (Тернопільщина, Коломия), тобто о.Романа Бахталовського); соціальне походження та особливості мікросоціуму, до якого належить особа (зі службовців, із колгоспників, із селян, належав до священичої родини тощо). Відомо, що є люди, які дуже люблять вивчати біографії тих чи інших осіб і роблять відповідні висновки, у відповідний спосіб екстраполювати на своє життя.

3). Дуже перспективними можуть видаватися напрямки історичної просопографії, елементи якої реально затребувати при адаптації постаті отця Р.Бахталовського до шкільної програми. У цьому ряді цікавими можуть виявитися психоісторичний та психоментальні вектори, які здатні цілісніше розкрити кожен історичну особистість, зокрема за такими компонентами, як: «особисте життя», «родинне життя» тощо.

Тут знову ж може знадобитися пізнавальний ресурс кримінальної справи на священика Р.Бахталовського, про яку йшлося вище. У цій кримінальній справі знаходяться фотодокументи, які були вилучені під час обшуку помешкань чи у самого арештанта або свідків з його кримінальної справи. Але найчастіше трапляються фото предметів церковного начиння, свідоцтво про звільнення від військової служби, свідоцтво про освіту, різні довідки з місць роботи, студентські квитки і т.д. Ці документи спроможні зацікавити учнівське середовище, спонукати до роздумів над радянською епохою, зекстраполювати на сучасну росію, яка продовжує тероризувати українське населення, посилити інтерес до історії повсякденності тощо.

На уроках історії учні за допомогою вчителя зможуть змалювати загальну картину темпераменту та характеру Романа Бахталовського, назагал учитися вибирати для характеристик історичних осіб потрібний фактичний

матеріал, який вимагає різнобічного осмислення, а також підводити учнів у такий спосіб до загальних світоглядних висновків.

У контексті адаптації теми магістерської до закладів загальної і середньої освіти пропонуємо звернутися до напрацювання української дослідниці-методистки В.Молоткіної, які узагальнили досвід вивчення на уроках історичних постатей і запропонували вчителям наступні варіанти організації роботи [53].

Варіант 1. *Алгоритмічний.*

Згідно цього підходу вивчення особистості здійснюється за відповідною послідовністю:

- ✓ Запам'ятовування прізвища та імені певної особи.
 - ✓ Ознайомлення ліцеїстів з етапами життєдіяльності особистості.
 - ✓ Засвоєння домінуючих поглядів та переконань діяльності особи
 - ✓ З'ясування соціального середовища до якого належала та чи інша особистість, яку вивчають [53, с.55].
- Застосовуючи цей підхід (*перший варіант*) до вивчення особистості отця Р.Бахталовського можна послуговуватися зазначеною кримінальною справою, де була також поміщена його біографія.

Варіант 2. *Біографічно-оціночний:* базується на тому, що вчитель наводить інформацію про особу, але не називає його прізвища, а лише пропонує статистичну довідку із його життя (Ліцеїстам треба вгадати – хто ця історична особа). Часто у такому ж стилі формуються також тести [53, с.57]. Можна цей варіант застосувати і для вивчення життя і діяльності цього священика, зіставляючи його біографію з біографіями інших релігійних діячів наприклад того ж Й.Сліпого чи А.Шептицького. Щоправда цей підхід може бути ефективним у випадку хорошої обізнаності учнів у ділянці історії Греко-католицької Церкви. Нижче поміщуємо варіант тесту.

А). біографія Й.Сліпого;

Б).біографія А.Шептицького;

В). біографія В.Липківського;

Г). біографія О.Бахталовського

Варіант 3. *Порівняльний*. Сутність його в тому, що в процесі вивчення певної теми вчитель пропонує заповнити порівняльну таблицю, яка допомагає аналізувати та систематизувати інформацію про історичних людей. Пропонується декілька релігійно-церковних осіб із різних історичних епох, представників різномірних конфесій, серед яких також є особа Романа Бахталовського. Цей варіант можна назвати «просопографічним» оскільки він повною мірою (із залученням методів різних наук, зокрема психології, генеалогії, історії, політології, педагогіки) розкриває особу Романа Бахталовського [53, с.57, 58].

№	Якості	Р. Бахталовський	А.Шептицький	С.Думенко
1.	Походження			
2.	Епоха			
3.	Конфесія			
4.	Кар'єра			
5.	Громадська ангажованість			
6.	Взаємини з владою			
7.	Авторитетність			

Варіант 4. *Оціночно-екстремальний* полягає в тому, що ліцеїсти разом з учителем дають оцінку особистості за її поведінкою в екстремальній ситуації. Наприклад, у 1949 році Романа Бахталовського було арештовано органами

НКВД. (Збереглася кримінальна справа, заведена на отця). Тоді дається розгорнута характеристика цієї кримінальної справи. Учні повині проаналізувати розповідь та дати оцінку даному історичному факту [53, с. 58].

Варіант 5. Цей метод можна назвати «*Частково-оціночний*» і він чимось нагадує попередній – використовуючи окремі сторінки біографії релігійного діяча (навчання в гімназії у Тернополі, нароній школі у м. Бучачі, Інституті Непорочного зачаття Пречистої діви Марії у м. Станиславові, гімназії у Тереховлі, зустрічі з відомими священнослужителями – Григорієм Хомишиним і Миколаєм Чарнецьким; висвячення на священника, місіонерська праця у монастирі отців-редемптористів, період ігуменства у м. Станиславові, перебування у Ковелі, перший арешт у Станиславові, 1949 р., перебування в ув'язненні у Мордовії, другий арешт 1968 р., заслання у Красноярську, повернення до України, 1976 р. смерть у м.Хмільник, 1985 р.).

Варіант 6. «*Прогнозовий*» дає можливість учням критично мислити, а відтак пробувати робити правильний прогноз щодо діяльності отця Романа (Бахталовського). Цей метод у якійсь мірі слід розглядати в контексті такого публіцистичного жанру як «якбитологія». Тобто ліцеїст пробує прогнозувати як склалася б доля священнослужителя (ким він міг би стати у силу своїх тяжінь і здібностей у житті якби не став священником). Цей підхід дозволить здобувачеві освіти мислити.

Варіант 7. *Дослідницький*. Він покликаний формувати в ліцеїстів здатність робити оціночні характеристики щодо певної історичної особи у процесі виконання різних дослідницьких робіт. Особливість цього методу – у формуванні навичок наукової організації праці в ліцеїстів. Учні можуть писати тематичні реферати на пропоновану тему. Таким чином, здобувачі середньої освіти ще зі школи знайомитимуться із таким поняттям як пошук, матимуть змогу займатися наукою як такою [53, с.59].

Варіант 8. *Накопичувальний*. Полягає у зборі ліцеїстами інформації про Романа Бахталовського у бібліотеках, музеях, а також у інтернет-мережі. Здобувачі освіти тим самим зможуть шукати необхідну інформацію різного роду (і в урочний і позаурочний час). На кожен урок ліцеїст мав би готувати презентацію. Можна також організувати дітям екскурсію до помешкання, де у 1950-х рр. проживав отець Роман (це по вул. Віри Левицької у м. Івано-Франівську), відвідати монастир отців редemptористів у цьому місті де колись служив священник. Крім того, по можливості можна відвідати м. Коломию, яке тісно пов'язане з цією особою. Екскурсії допоможуть учням краще уявити собі особу самого священнослужителя.

Варіант 9. *Художньо-публіцистичний*. Цей метод спрямований на розвиток творчих здібностей дітей шляхом вивчення матеріалу з посібників, підручників, хрестоматій, наукової літератури, що увінчується написанням учнями *есе* та творів художнього змісту, присвячених особі Романа Бахталовського. У такому випадку доречно розробити методику написання цього виду твору, бо учні навіть старших класів слабо обізнані з цим видом.

Незважаючи на те, що *есе* це творча робота, воно має чітку структуру, єдину для всіх текстів. Перевіряючи, як студент впорався із завданням, вчитель неодмінно звертає увагу на наявність актуальності, гіпотези, тез та іншого, розташованих в певному порядку. Структура *есе* передбачає висунення на початку певної тези, а опісля – пошуку її доказів аргументами у вигляді логічних викладок, цитат або викладу відповідних фактів. Тези обґрунтовуються: особистим досвідом автора, історіями з життя інших людей, як близьких, так і з біографії знаменитостей; явищами, які кожен може спостерігати; фактами, переданими без спотворення, маніпуляцій; цитатами відомих учених, політиків, письменників, творчих діячів тощо; історичними подіями, які доповнюють аналіз їхньої суті, причин, наслідків; витягами із законів, актуальних або застарілих.

Якщо пробувати учням застосувати ці методичні поради щодо постаті отця Романа (Бахталовського) то можна торкнутися таких питань:

- 1). Окремих автобіографічних рис священнослужителя, його походження, генеалогії;
- 2). Подальшого кар'єрного зростання Романа Бахталовського, навчання у різних містах Галичини – Бучачі, Тереховлі, Станиславові, Тернополі тощо;
- 3). Дияконських і священничих свячень Романа Бахталовського, розвитку його громадської і просвітницької діяльності у міжвоєнний період;
- 4). Арешту священнослужителя, 1949 р., радянськими спеціальними службами, заведенням кримінальної справи на отця, перебігом допитів священника протягом 1949–1950 рр. і 1968 р.;
- 5). Повсякденним життям отця Р.Бахталовського у місцях позбавлення волі а також останніми його роками після його повернення до України, тобто 1976–1985 р.

Варіант 10. *Схематичний*. Вивчення життя та діяльності Романа Бахталовського відбувається через самостійне складання учнями та використання схем-портретів. Тобто учень може спробувати скласти схему місць перебування цього отця. Можемо уявити собі схему – *Яблунів–Бучач–Станиславів–Коломия–Тереховля–Рим–Львів–Станиславів–Київ–Мордовія–Коломия–Красноярськ–Хмельник*. Тобто це перелік приблизних місць, де у той чи інший хронологічний проміжок свого життя перебував отець Роман Бахталовський. Учневі належить з'ясувати час перебування релігійного діяча у цих місцях та визначити особливості діяльності священника у зазначену історичну пору. Звісно, цей схематичний підхід дозволить краще вивчити учням постать Романа Бахталовського.

Варіант 11. *Ігровий*. Вивчення життя і діяльності священника Романа Бахталовського здійснюється через застосування дидактичних ігор, про які ми частково згадували вище.

Вище неведені принципи педагоги а також ліцеїсти можуть застосовувати під час таких форм навчання: урок, семінар, екскурсія (місцевий храм чи костел, краєзнавчий, бібліотеку), огляд науково-документального, художнього фільму та їх обговорення. Проте домінуючою формою навчання залишається урок.

Релігійна та просвітницька діяльність отця Р.Бахталовського має неабиякий виховний потенціал для роботи з молоддю, зокрема у середовищі Національної скаутської організації «Пласт», до якої я належу понад 10 років. Його життєвий шлях, сповнений служіння українському народові, активної просвітницької діяльності та підтримки молодіжних угруповань та ініціатив у діаспорі, відповідає ключовим ідеям та принципам Пласту – духовності, громадянській свідомості, провідництву та готовності до допомоги.

Пласт як виховна організація бере за основу принципи всебічного розвитку молоді, надаючи великого значення формуванню характеру, патріотизму, моральній відповідальності, соціальній свідомості та активній життєвій позиції. Постать отця Романа Бахталовського може слугувати яскравим прикладом для пластунів у контексті розвитку цих якостей, адже його діяльність поєднувала в собі духовне служіння, освітянську роботу, культурне провідництво та працю на благо громади. Ці факти робить його життєвий шлях релевантним для сучасних виховних потреб «Пласту» як в Україні, так і в діаспорі, яка після повномасштабного вторгнення в Україні, значно збільшилась. Саме його підхід до збереження національної ідентичності, ідеї та згуртованості через духовні та освітні практики є цінним із педагогічної точки зору, оскільки перегукується з пластовим принципом: «Бути вірним Богові та Україні, де би ти не був».

Однією з найефективніших форм навчальної роботи у середовищі пластунів є гутірка – невелике освітнє заняття з елементами обговорення. Гутірку на тему «Отець Роман Бахталовський: служіння, провідництво,

ідентичність» доцільно, на наш погляд, проводити як для юнацтва, так і для старшопластунів. Особливе місце у виховному процесі є пластова ватра, яка передає основний чар пластування. Саме біля ватри пластуни збираються, щоб поділитись своєю мудрістю та повчальними історіями.

Таким чином можна сказати, що постать о. Романа Бахталовського органічно підходить до формату ватри як джерело духовних і виховних настанов. Ватра дозволяє створити атмосферу довіри, внутрішнього зосередження та відкритості, за допомогою чого історії про жертовність і моральну стійкість набувають особливої сили впливу. Розповідь про священника у такому середовищі може стати не лише інформативним, а й глибоко емоційним досвідом, що сприятиме формуванню в нашої української молоді духовних цінностей, світоглядної зрілості та відчуття тягlosti поколінь, що є неабияк важливим в наш час. Під час ватри було б релевантним використання коротких оповідних епізодів із життя о. Р.Бахталовського, а саме, як він пережив радянські переслідування тощо.

Варто також зазначити, що ватра дозволяє поєднати розповіді (які несуть в собі інформаційний компонент) із елементами духовних роздумів та колективного обговорення. Пластуни можуть висловити власні думки щодо того, що для них означає служіння та провідництво, які пункти Пластового Закону наслідував о.Р.Бахталовський, а також яким чином його приклад може надихати сучасну українську молодь до відповідальних, просвітницьких дій у своїй громаді. Такий формат сприятиме розвитку рефлексивного мислення та висловлення власної думки.

З педагогічної точки зору, ватра є середовищем, де поєднуються емоційно-виховний вплив та навчальний компонент, що, на наш погляд, дозволяє глибше засвоїти матеріал. Використання постаті о. Романа Бахталовського під час ватри поглиблює розуміння пластунами важливості

історичної пам'яті, тяглості поколінь та моральної відповідальності, а також створює умови для емоційно значущого переживання цінностей, які ця постать уособлює, а молодь має можливість наслідувати у своїх діях. Тож можна підсумувати, що існує чимало шляхів розкриття діяльності отця Романа Бахталовського в позакласній гуртковій роботі.

ВИСНОВКИ

Можна підсумувати, що нині насправді небагато першоджерел, які би розкривали життєпис священика Романа Даниловича Бахталовського. В особливий спосіб варто відзначити кримінальну справу, яка зосереджується в Державному архіві Івано-Франківської області а також деяких опублікованих документах. На жаль не так багато збереглося періодичних видань, хіба поодинокі періодичні видання але вони здебільшого зосереджені у часописах регіонального рівня. Щодо історіографії то варто відзначити про дефіцит відповідних наукових розробок які би змогли вповні розкрити життєпис Романа Бахталовського. В особливий спосіб слід підкреслити працю сестри Надії Голейко «Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри XX століття Слуга Божий». По суті це чи не єдина праця пр. священика. Також треба відзначити деякі статті івано-франківського історика Олега Єгрешія. Але по суті нині практично відсутні праці, які би цілісно розкривали життєдіяльність цього священнослужителя.

Для характеристики будь-якого діяча, змалювання його світогляду варто спершу зрозуміти у якій атмосфері він жив і працював. Думається, що визначальним фактором щодо формування світогляду Романа Бахталовського був родинний фактор. Тобто його священиче походження відіграло тут ключову роль. Вірогідно вирішальний вплив на вибір професії священика справив батько – Данило, який був доволі авторитетним духівником, священиком а також відомим та дієвим громадським діячем у краї. Помітний вплив на формування життєвого шляху справила також мама Романа Бахталовського та її родинна лінія – зокрема бабуса, яка добре володіла німецькою мовою. Цю мову, до слова, добре опанував і сам Роман Бахталовський, якою не так часто спілкувався. Знав він добре і польську мову. Крім того дуже важливе значення для формування світогляду мала мав родинний «соціокультурний» антураж – бесіди, знайомства, спілкування з

відомими релігійними людьми, священиками, друзями сім'ї, які часто приходили до помешкання Бахталовських. Ці фактори стали вирішальними для формування світогляду майбутнього священнослужителя і для становлення його особистості.

Між тим, Роман Бахталовський став одним із багатьох заручників радянської тоталітарної системи. Як священик, який представляв Греко-католицьку Церкву належав до тієї групи отців, які не прийняли Львівський псевдо собор і перейшов у підпілля. У «катакомбах» Роман Бахталовський продовжував священнодіяти, виконував обов'язки духовної особи, проводив громадську роботу. Результатом його безкомпромісної діяльності стали два арешти радянськими спеціальними органами. Урешті, отець Роман Бахталовський так і не зміг повернутися додому адже йому було заборонено приїжджати на Прикарпаття. Помер і похований священнослужитель у місті Хмільник Вінницької області. Важливо, що нині нащадки пам'ятають про Романа Бахталовського, про що свідчать вечори пам'яті які влаштовують як на його малій батьківщині так у місцях, які більш дотично були пов'язані з його ім'ям.

В умовах національної державності України особливого значення набула підготовка вчителя до краєзнавчої роботи в середній школі, формування умінь та навичок, які спроможні відкласти у головах підростаючого покоління знання про свою малу батьківщину, рідний край, а також пролити світло на форми організації краєзнавчої діяльності учнів. Реальною видається також практика проведення уроків історії у поєднанні з елементами краєзнавства. Доволі ефективними методами застосування краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення історії як в урочний так і в позаурочний час може бути проведення учнівських конференцій та краєзнавчих екскурсій, які спроможні задовільнити і естетичні і духовні потреби ліцеїстів. Однією із ефективних форм краєзнавчої роботи, може

видаватися і освітня експедиція, яка є однією із найбільш поширених форм збору етнографічних, фольклорних чи якихось інших матеріалів з історії своєї малої батьківщини.

Підсумовуючи матеріал підтверджуємо тезу, що концепція Нової української школи поставила перед учителями та учнями з одного боку нові виклики але з іншого – нові можливості пізнання та вивчення історичного минулого України. Осягнення поставленої мети спроможне досягнути компетентності та навички *soft skills* тобто комплекс умінь загального характеру, які є тісно затребуваними у будь-якій професії (навички критичного мислення, публічного виступу, ділового спілкування, роботи в команді, цифрового спілкування, кристалізацію лідерських якостей, знання трудової етики, дотримання дисципліни, почуття відповідальності тощо. Слідуючи основним прерогативам НУШ, можемо твердити, що вивчення історичних релігійно-церковних постатей не тільки сприятиме накопиченню історичних знань, а й впливатиме на формування морально-духовної сфери особистості учнів. Вирішити це завдання йому допоможе знання ефективних форм і методів навчання, застосування яких сприятиме виробленню професійних умінь та навичок – характеризувати та оцінювати внесок релігійно-церковних історичних діячів у розвиток українського історичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Неопубліковані архівні документи:

1.Державний архів Івано-Франківській області. Ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498 П, в 3 томах, т. 1.

Спогади:

2.о. Роман Бахталовський, ЧНІ апостол з'єдинення наших часів. Спогади. Режим доступу: <https://surl.lt/lkszzr>.

Опубліковані документи:

3.До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви, вид.2-ге, випр.. і доп. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2014. 84 с.

4.Турій О. Ієрархія та духовенство Української Греко-Католицької Церкви в підпіллі. 1946–1989. *Католицька Церква в Україні: 2001-й рік. Статистика, аналізи коментарі* / Упор. О. Доброєр, Київ, 2001, с. 60–81 (у співавторстві з о. Борисом Гудзяком і Світланою Гуркіною).

5.Фотоальбом бл. М. Чарнецького. Шлях до святості. Видано Згромадженням редемптористів. Видавництво «Скриня», 2014. 88 с.

Монографії, статті:

6.Алексієвець М. Українська історична біографістика: нове бачення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. Тернопіль, 2005. № 2. С. 4–9.

7.Андрухів І. Галицька голгофа. Ліквідація УГКЦ на Станіславщині 1945–1961 рр. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997. 84 с.

- 8.Бандурка І., Уніят В. Яблунів // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2010. Т. 4 : А–Я (додатковий). 676 с.
- 9.Блага О. Жінка на тлі епохи: нескорена Ольга Левицька-Басараб. *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис Галичина*. 2017. Ч. 29–30. С. 116–121.
- 10.Бучко Д., Котович В. Походження назв населених пунктів Тернопільщини. Дрогобич: Посвіт, 2017. 299 с.
- 11.Гавриш І. Заборонена молитва: Станиславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989 рр.): монографія. Івано-Франківськ: Фоліант. 2021. 264 с.: іл.
- 12.Галів М. «Від унії не відречуся»: діяльність о. Івана Котіва в умовах ліквідації УГКЦ (1944–1946). URL: <http://www.sde.org.ua/home/archive/item/2014-ivana-kotiva-v-umovakh-likvidaciji.html>.
- 13.Голейко с.Надія, ЗСПБФ. Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри ХХ століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський, ЧНІ. Львів. 2017. 208 с.
- 14.Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Генеза, 2000. 360 с.
- 15.Делятинський Р. Історія Станіславівської Єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. 96 с.
- 16.Делятинський Р., Єгрешій О., Соловка Л. «Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»: до 70-х років Львівського псевдособору 1946 р. *Добрий пастир. Збірник наукових праць. Богослов'я*. Івано-Франківськ, 1995. Ч. 9. С. 32–78.

- 17.Дрогобицька О. Традиція і модерн: побут української інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-і рр. XX ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте. 2014. 540 с.
- 18.Єгрешій О. Допити священнослужителів Филимона Курчаби та Василя Величковського (20 лютого 1969 р.) як свідків у провадженні кримінальної справи на отця Романа Бахталовського. *Історія релігій в Україні: актуальні питання*. 2022. Т. 1. № 4. С. 70–84. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1444>.
- 19.Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 168 с.
- 20.Єгрешій О. Сірецькі-Яримовичі. Івано-Франківськ: КП фірма «ЛІК», 2020. 331 с.
21. Єгрешій О. Ярослав Сірецький: історія арешту «малої людини». Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 29. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 294–301.
- 22.Єгрешій О., Маслій О. (Сестра Андрея). Монахиня Чину Святого Василя Великого Йосифа (Марія Ісопенко): спроба відтворення повсякдення шляхом кримінальної справи. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис Галичина. 2024. № 37. С. 114–130. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.37.114-130>
- 23.Єгрешій О. І., Райківський І. Я. Священник підпільної Греко-Католицької Церкви Роман Бахталовський: відтворення повсякденного життя засобом кримінальної справи. *Історія релігій в Україні* . 2025. Вип. 33. С. 101–116. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001403779>
24. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX століть. К.: Дух і літера, 2023. 480 с.

- 25.Жаровська О. Випробувані, як золото в горнилі. Кн. 1. Місія «Постуляційний центр беатифікації й канонізації святих УГКЦ». Львів, 2013. 208 с.
- 26.Західноукраїнська народна республіка 1918–1923: ілюстрована історія. Автор ідеї та головний редактор Микола Кугутяк. Львів–Івано-Франківськ: Манускрипт–Львів, 2008. 524 с.
- 27.Колб Н. «З Богом за Церкву і Вітчизну»:греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття». Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича. Жовква: Місіонер, 2015. 372 с.
- 28.Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. *Український історичний журнал*. 2007. № 6. С. 180–192.
- 29.Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблема польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 416 с.
- 30.Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 204 с.
- 31.Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. Львів: Свічадо, 2008. 640 с.
- 32.Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква. Історична нарис / Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 164 с.
- 33.Новак М. Два світи: Проблема національної ідентифікації Андрея Шептицького в 1865–1914 рр. Львів: Свічадо. 2023. 640 с.

34. Пилипів І. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.) : моногр. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. 319 с.
35. Прикарпаття спадщина віків: пам'ятки природи, історії, культури, етнографії. Історико-культурологічне видання / Автор ідеї та головний редактор Микола Кугутяк. – Львів: Манускрипт–Львів, 2006. – 568 с.
36. Удод О. Методологічні проблеми історії повсякденності. *Матеріали У конгресу МАУ*. 2005. С. 383–389.

Статті публіцистичного характеру:

37. В Івано-Франківську вшанували пам'ять о. Романа Бахталовського. Режим доступу: <https://old.cssr.lviv.ua/news/?article=2216>
38. Вшанування пам'яті Слуги Божого о. Романа Бахталовського Режим доступу: <https://missiopc.blogspot.com/2015/10/blog-post.html>
39. Голейко Н. Забутий на Рідній землі. Життєва дорога о. Романа Бахталовського. URL: <https://web.archive.org/web/20160304124059/http://novazorya.if.ua/last/2133-2014-10-19-10-50-27>.
40. Кого найближчим часом може канонізувати католицька церква, яких українців беатифікувати і як цей процес залежить від Папи Римського Режим доступу: <https://surl.lt/hashyd>
41. Коротка біографія Слуги Божого о. Романа Бахталовського – Засновника Згромадження. Режим доступу: <https://ugcc.od.ua/2016/03/30/465/>.
42. О. Полікарп Марценюк Ювілей о. Романа Бахталовського на Прикарпатті. Режим доступу: https://missiopc.blogspot.com/2017/10/120_22.html

43.Слуга Божий о. Роман Бахталовський 1897–1985. Режим доступу: <https://old.cssr.lviv.ua/saints/roman-bahtalovskyy>

44.У Тернополі з'явився Музей підпільного і теперішнього життя згромадження сестер Пресвятої Богородиці Фатімської <https://surl.it/lkszzr>

45.У м. Хмільник урочисто відзначили 120-річчя від дня народження о. Романа Бахталовського. URL: <https://zhyve.tv/video/1177-u-m-hmilnyk-urochysto-vidznachyly-120-richchya-vid-dnya-narodzhennya-o-romana-bahtalovskogo/>.

Література методичного характеру:

46. Гаврилюк Л. Експедиція як одна з форм краєзнавчої роботи. Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.59–64.

47. Дрогобицька О. Усна історія в школі: основні напрямки та перспективи розвитку. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.64–67.

48.Йосифів І. Роль історичного краєзнавства у формуванні життєвих компетентностей учнівської молоді (з досвіду роботи гуртка «Історичне краєзнавство»). Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.167–170.

49.Королько А. Гурткова історико-краєзнавча робота у закладах вищої освіти: зміст та особливості. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. ІваноФранківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 281 с. С. 10–18.

50.Королько А. Історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти як складова частина популяризації вивчення історії Прикарпаття. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.15–21.

51. Луців Є. Організація і проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності в гуртковій роботі Пасічнянського ліцею на Надвірнянщині. *Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.96–101.

52.Маловічко Г. Розвиток туристсько-краєзнавчої діяльності на Івано-Франківщині у контексті формування особистості дитини. . *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. ІваноФранківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 281 с. С.248–252.

53.Молоткіна В. Вивчення історичних постатей на уроках історії України як засіб формування креативності мислення учнів. *Український літопис*. № 2.

2023.

С.53–63.

<https://pdfs.semanticscholar.org/36c3/054d1b2444f55f006c3b5c1cceb3d9737ac.pdf>

54.Паранюк М. Національно-патріотичне виховання в контексті гурткової діяльності. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С. 176–179

55. Парцей В. Літні позашкільні табори і фестивалі на Калушині в навчально-виховній роботі з учнівською молоддю. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.180–183.

56.Паска Б. Краєзнавчі екскурсії територією Івано-Франківщини як засіб формування і розширення знань про український дисидентський рух. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.45–48.*

57.Печенюк К. Гуртки історико-краєзнавчого профілю Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради: зміст та особливості роботи. . *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 281 с. С. 263–266.*

58.Печенюк К. Діяльність гуртків історико-краєзнавчого спрямування Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.* / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.49–52.

59.Поліщук В. В. Туристсько-краєзнавча діяльність дітей в навчальних закладах освіти. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d41e1c78-6afc-4775-ab80-73dc3491ed7f/content>

60.Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза. 2009. 328 с.

61.Попович Л. Методика вивчення історичних постатей у загальноосвітніх навчальних закладах. . *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.* / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 281 с. С. 266–271.

62. Ребенок В. Р. Позакласна робота з історії: особливості і форми. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Вип 9, СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2021. С.86–88 URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b64f14ea-fa48-4ca4-9c78-f0d2047ba1b7/content>

63.Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи на уроках історії України . *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.* / За наук. ред. М. Ю.

Косила і А. З. Королько. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. С.6–14.

64.Футорська Л. Методичні аспекти виховання учнів в процесі вивчення історії. Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти художнього моделювання та дизайну м. Львова. URL: <https://surl.li/kmbhxa>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Отець Роман Бахталовський після висвячення

Джерело: Режим доступу: <https://surl.li/uxkbjh>

Додаток Б

Роман Бахталовський у монастирі Чину отців редемптористів. Збоїска (нині –
у межах Львова. 1919 р.)

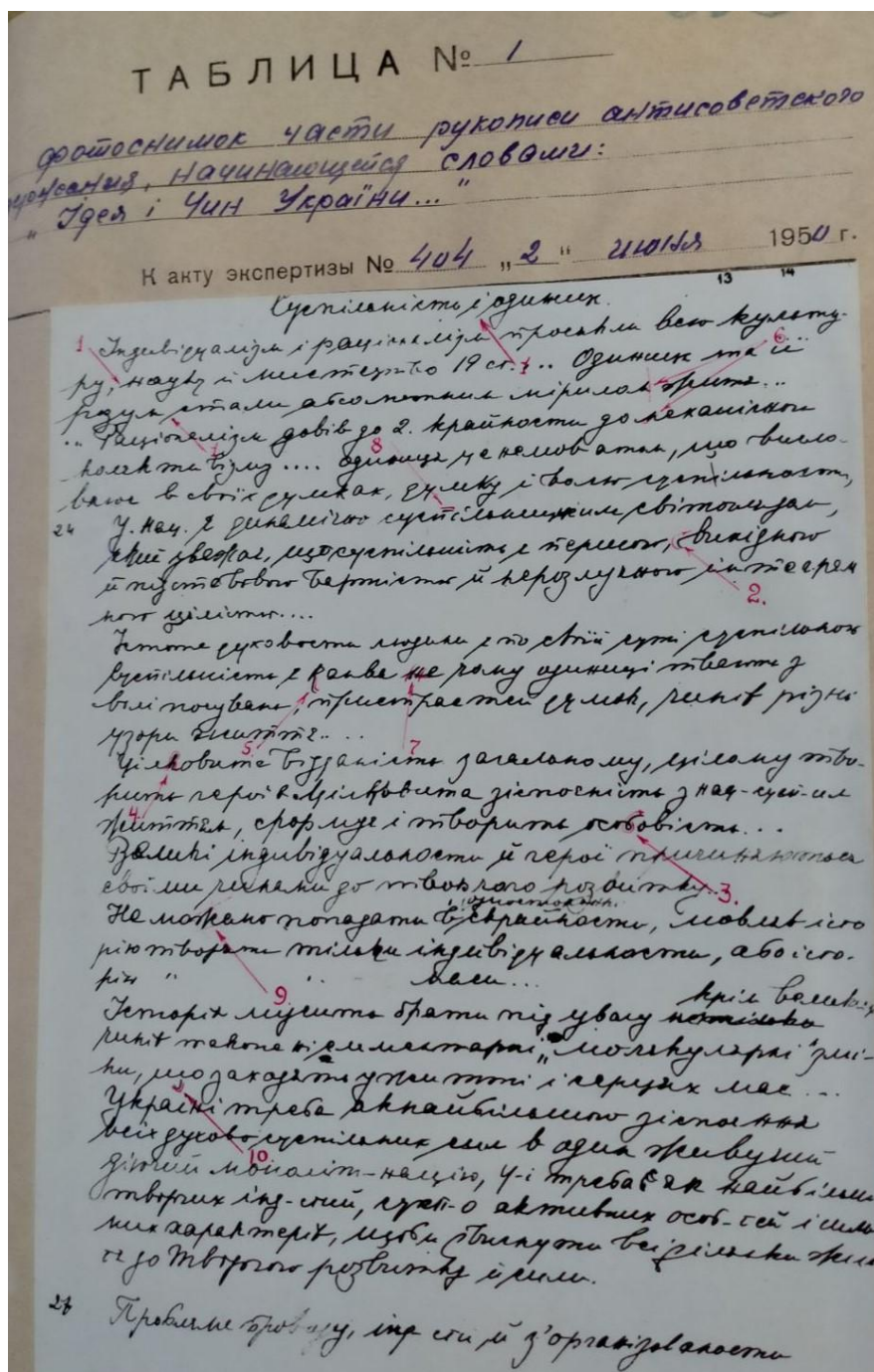

Джерело:

Голейко с.Надія, ЗСПБФ. Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри ХХ століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський, ЧНІ. Львів. 2017. С. 41.

Додаток В

Світлина частини рукопису «Ідея і чин України», автором якої був о.Роман Бахталовський для експертизи-звірки почерків.

Додаток Г

Анкета арестованного о. Романа Бахталовського. 1949 р.

8

УНГБ Ивано-Франковский области

Передавать анкету для заполнения арестованному — запрещается. Заполняется со слов арестованного и проверяется по документам.

Анкета арестованного

Фамилия, имя и отчество	Бахталовский Роман Дамилович
Дата и место рождения	21.ХІ-1897 року село Яблунів Тернопільський області
Постоянное место жительства до ареста (подробный адрес)	г.р. Коломыйя ул. Колосо- село, город, улица, дом №, кварт. № район Львовский 54 кв. область, край Ивано-Франковская
Профессия и специальность	священник
Последнее место работы или род занятий до ареста. Если работал, когда куда уволен.	не работал
Национальность	украинец
Гражданство (при наличии паспорта указать, какой документ удостоверяет гражданство или записи со слов)	а) гражд. (подд.) СССР б) паспорт серии ІХ-ЗК № 585313 выдан Поймийским Том Иркутский обл.
Политическая принадлежность	беспартийный с _____ года
Образование: общее, специальное (под-ручить) и указать, какой тип	высшее, среднее, низшее Высшее — духовное специальное
Семья и родственники	из семьи священника
Судимость (состояла ли в тюрьме, где, когда, за что, договор)	в 1950 году судим к 10 годам ИТЛ, освобожден в 1955 году судим за антисоветскую деятельность

Джерело: Державний архів Івано-Франківській області. Ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498 П, в 3 томах, т. 1. арк.8

Додаток Д

Справка видана працівниками Міністерства внутрішніх справ отцеві Роману Бахталовському про звільнення з виправно-трудового табору м. Іркутськ, 30 листопада 1955 р.

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
И т л
ВП-120/2

Форма А

БЦ
СПРАВКА № 003655

14. Ноябрь 1955 г. 14 км

Выдана гражданину(ке) Бахталовский
Роман Фанчолович

год рождения 1897 национальность Украинец

уроженцу(ке) с. Яблоново, Бузановского района,
Тернопольской области в том, что он(она)

содержался(ась) в местах заключения МВД с 15 "Сентября" 1947 г.
по 30 "Ноября" 1955 г., откуда освобожден(а)

по Определению Постоянной Сессии
Иркутского Облсуда от 1/ХІ.55 как недуг.

Следует к месту жительства г. Ромашов
Ромашовской обл. (город, село,
район, область)

Начальник лагеря
(колонии, тюрьмы) (подпись)

Начальник отдела
(части) (подпись)

М. П.

Джерело: Державний архів Івано-Франківській області. Ф. Р-2157, оп.1,
спр. 7498 П, в 3 томах, т. 1.

Додаток Е

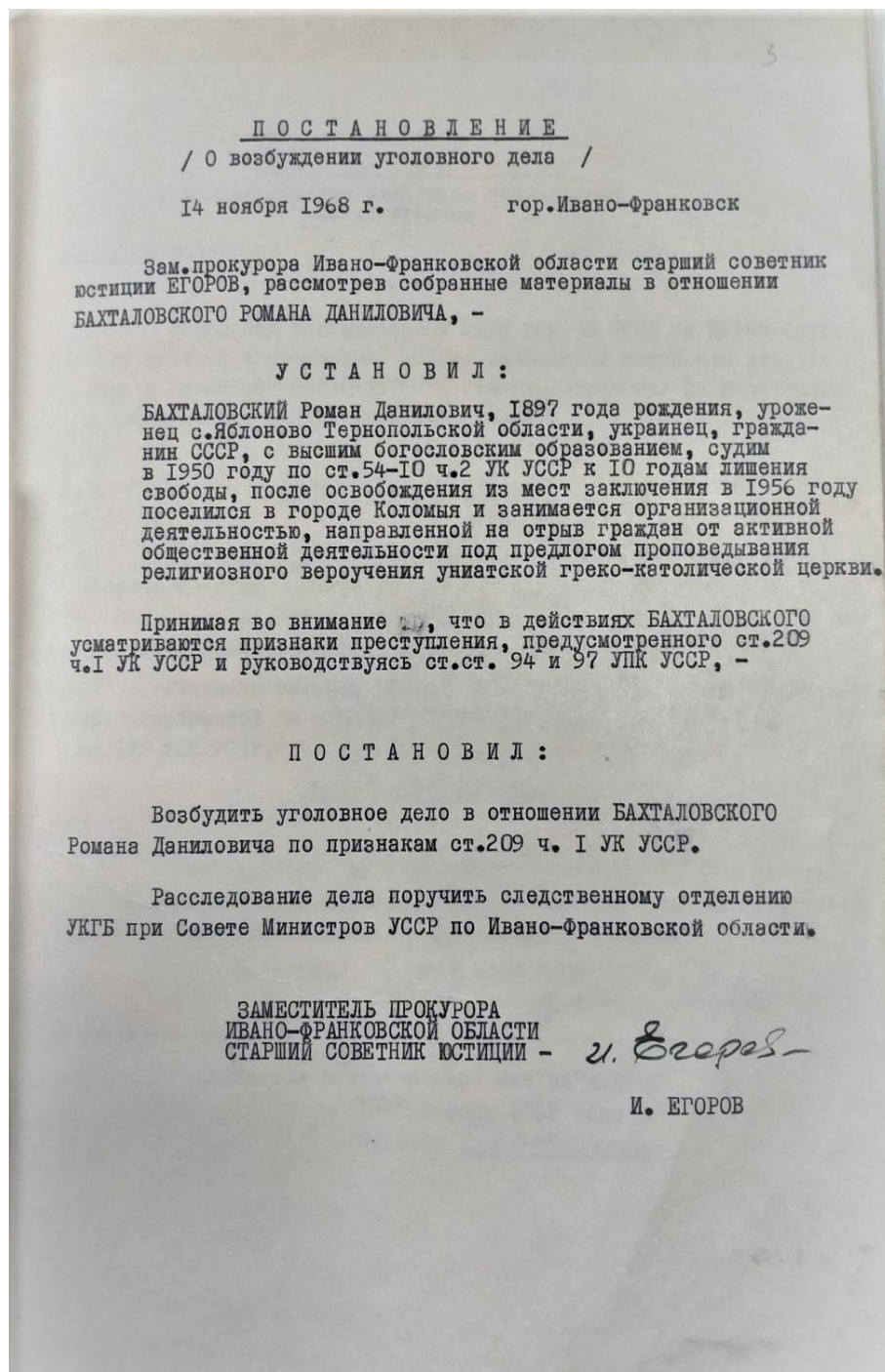
Отець Роман Бахталовський напередодні другого арешту. 1960-і рр.

Джерело: режим доступу: <https://surl.li/iynjng>

Додаток Є

Постанова про запровадження кримінальної справи на отца Романа Бахталовського. 14 листопада 1968 р.

Джерело: Державний архів Івано-Франківській області. Ф. Р-2157, оп.1,
спр. 7498 П, в 3 томах, т. 2.

Додаток Ж

Протокол затримки отца Романа Бахталовського 22 листопада 1968 р.

7

Протокол задержания

г.р. Ивано-Франковск 22 ноября 1968 года

Ст. следователь Управления КТБ Ивано-Франковской области майор Баранов сего числа в присутствии старшины Вадина в 19⁰⁰ произвел задержание в качестве подозреваемого Бахталовского Романа Даниловича 1897 года рождения, уроженца села Яблунов Бурдковского района Тернопольской области, украинца, гражданина СССР, беспартийного, с высшим богословским образованием, проживающего в г.р. Коломые по улице Комсомольская 54 в, не работающего.

Бахталовский задержан на основании ст. 106 УПК УССР как подозреваемый в совершении преступления, предусмотренного ст. 209 главы 1 УК УССР. При задержании у него изъят паспорт IX-3К N 585313 на его имя, выданный Тройницким гор. отделом милиции Иркутской области. Бахталовский сопротивления не оказал.

Подпись задержанного Бахталовск

Старшина Вадим (Вадим)

Ст. следователь Управления КТБ майор Баранов (Баранов)

Підпис

Богородчанин, райдруж., 1-67 р. з. 10, т. 5000

Джерело: Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-2157, оп.1,
спр. 7498 П, в 3 томах, т. 2. с.7

Додаток 3

Фотокартка арештованого отця Романа Бахталовського. Листопад 1968 р.

Анкета в'язня в УКДБ Івано-Франківськ
указати найменування тюрми або КДЗ
області
 місто, село, Ж.Д. ст г. Івано-Франківськ
 Кем ст. слідователь УКДБ
должність, звання, посада
майор Я. Бадимир
 Підпись _____
 Место для фотокартки арештованого

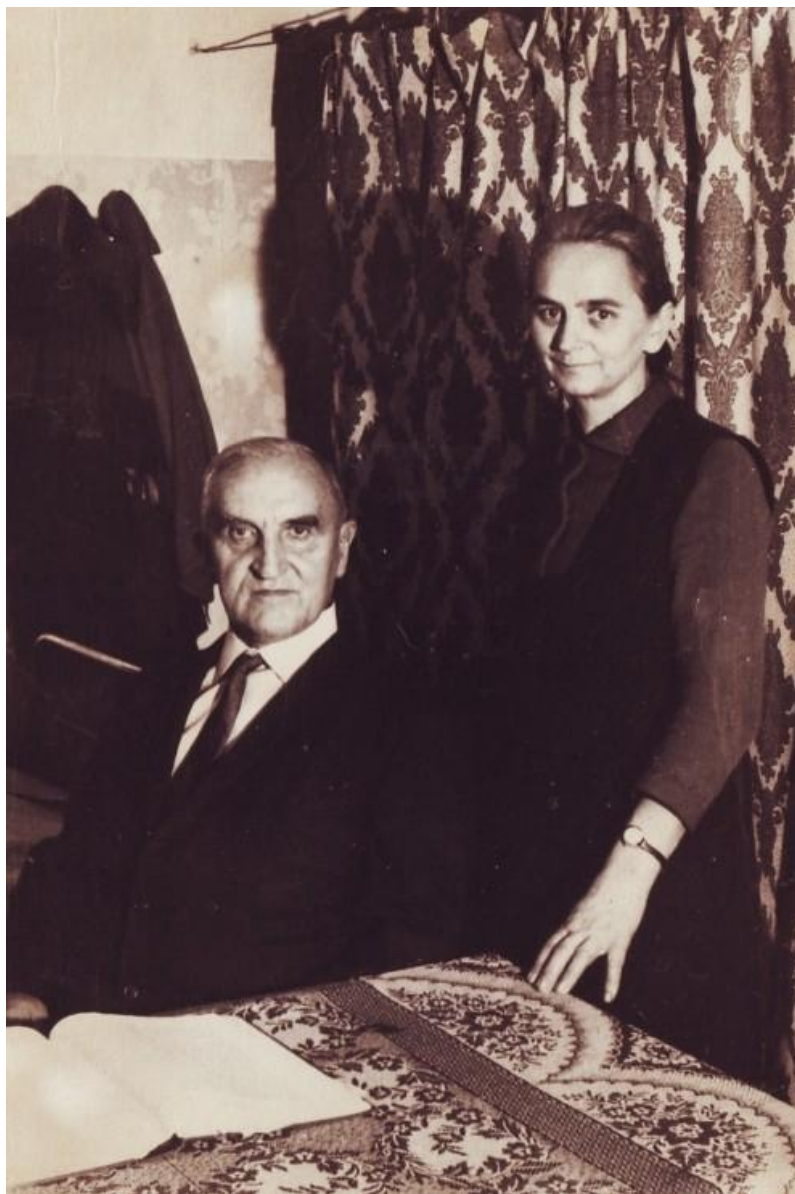
От (от)
**БАХТАЛОВСКИЙ РОМАН
 ДАНИЛОВИЧ 1897**

Личная подпись арестованного _____

Джерело: Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-2157, оп.1,
 спр. 7498 П, в 3 томах, т. 2.

Додаток І

Роман Бахталовський і сестра Агафія Скрегунець. Сибір. Заслання (с. Інгаш Красноярського краю). 1973 р.

Джерело: Голейко с.Надія, ЗСПБФ. Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри XX століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський, ЧНІ. Львів. 2017. С. 117.

Додаток Й

Світлини із відзначення 120 річчя від Дня народження отця Романа Бахталоського. Кир Володимир Війтишин і родина Бахталовських. Жовтень 2017 р.

Джерело: Місія Постуляційний Центр беатифікації святих УГКЦ. Режим доступу: https://missiopc.blogspot.com/2017/10/120_22.html

Додаток К

Світлини із відзначення 120 річчя від Дня народження отця Романа Бахталоського. Академія в честь отця Романа Бахаловського в храмі отців редемптористів. м. Івано-Франківськ. Жовтень 2017 р.

Джерело: Місія Постуляційний Центр беатифікації святих УГКЦ. Режим доступу: https://missiopc.blogspot.com/2017/10/120_22.html

Додаток Л

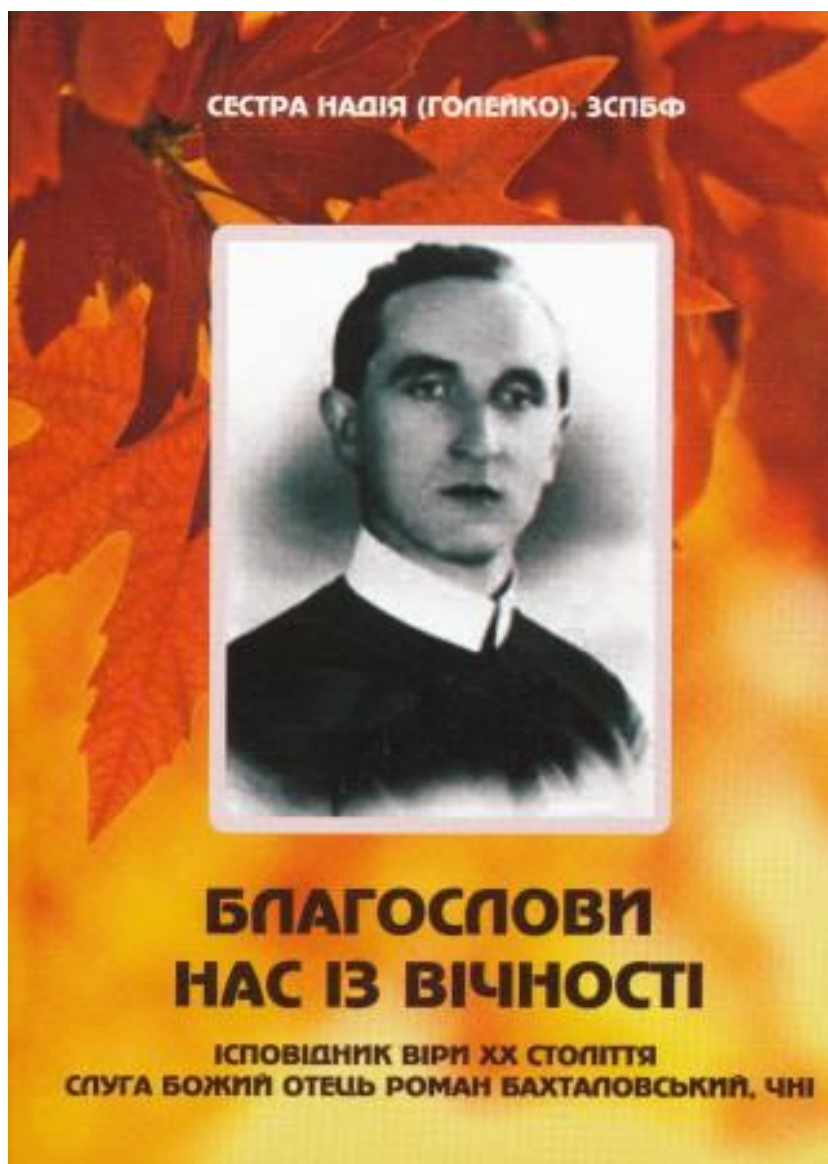
Світлини із відзначення 120 річчя від Дня народження отця Романа Бахталоського. Академія в честь отця Романа Бахаловського. Катедральний храм. м. Коломия. 22 жовтня 2017 р.

Джерело: Місія Постуляційний Центр беатифікації святих УГКЦ. Режим доступу: https://missiopc.blogspot.com/2017/10/120_22.html

Додаток М

Обкладинка книги сестри Надії Голейко ЗСПБФ. Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри XX століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський, ЧНІ. Львів. 2017.

Джерело: Голейко с.Надія, ЗСПБФ. Благослови нас з Вічності. Ісповідник віри XX століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський, ЧНІ. Львів. 2017. 208 с.

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ ДЛЯ 11 КЛАСУ

Тема: Вивчення релігійної та просвітницької діяльності отця Романа Бахталовського (1897–1985)

Урок № 1

Дата: 01.12.2025

Мета уроку:

Навчальна:

- розкрити релігійну, громадську та культурно-просвітницьку діяльність о. Романа Бахталовського;
- проаналізувати його внесок у розвиток духовного життя українців у XX ст.;
- з'ясувати умови, в яких діяли українські релігійні діячі під радянською владою;
- навчити учнів складати історичний портрет священнослужителя на основі біографічних і документальних матеріалів.

Розвивальна:

- розвивати навички роботи з архівними джерелами, фотографіями, спогадами;
- формувати хронологічну компетентність та уміння працювати з цифровими інструментами;
- розвивати критичне мислення на основі аналізу духовного служіння в умовах переслідувань;
- удосконалювати вміння учнів працювати в групах, робити висновки, аргументувати позицію.

Виховна:

- виховувати повагу до духовної спадщини українського народу та релігійних діячів;
- формувати розуміння значення духовної культури у становленні української ідентичності;
- прищеплювати почуття патріотизму, вдячності та відповідальності за збереження пам'яті про переслідуваних духовних осіб;
- сприяти формуванню християнських та громадянських цінностей.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник, презентація, роздаткові матеріали (біографія, фото, документи), інтернет-ресурси, Padlet, Google Forms, дидактичні картки.

Основні дати уроку:

1897 р. – народження Романа Бахталовського.

1922 р. – рукоположення на священника.

1920–1930-ті рр. – активна просвітницька діяльність у Галичині.

1939–1944 рр. – служіння в умовах війни та окупацій.

1945–1950-ті рр. – переслідування православного та греко-католицького духовенства радянською владою.

1985 р. – смерть отця Бахталовського.

Основні історичні постаті: о. Роман Бахталовський, Андрей Шептицький, Йосип Сліпий, представники радянської влади в Галичині.

ПЛАН УРОКУ

1. Життєвий шлях отця Романа Бахталовського.
2. Релігійно-просвітницька діяльність священника.
3. Переслідування духовенства після 1945 р.
4. Збереження духовної спадщини та пам'яті про о. Романа.

ХІД УРОКУ

Час	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня
3 хв	Організаційний момент	Привітання, перевірка присутності, налаштування на роботу. Учитель коротко оголошує тему та актуальність уроку.	
7 хв	Перевірка домашнього завдання		Письмова частина Які зміни в релігійному житті відбулися на західноукраїнських землях у 1939–1944 рр.? Чому радянська влада переслідувала духовенство після 1944 року? Як війна вплинула на діяльність релігійних громад? Усна перевірка Учитель ставить індивідуальні запитання: Які наслідки мала радянська Галичини для Церкви? Чому релігійні діячі стали об'єктом політичних репресій?

			Усна перевірка Учитель ставить індивідуальні запитання: Які наслідки мала радянська Галичини для Церкви? Чому релігійні діячі стали об'єктом політичних репресій? Завдання біля дошки Учні заповнюють хронологічну таблицю: 1939 – прихід радянської влади. 1941 – німецька окупація. 1944 – повернення радянської влади. 1946 – Львівський псевдособор. 1950–1980-ті – підпільна діяльність духовенства.
3 хв	III. Мотиваційний етап	Метод «Мікрофон» Учитель демонструє фото отця Бахталовського та інших духовних осіб епохи.	
		Сьогодні ми поговоримо про священника, який у важкі часи залишився вірним своєму народові, продовжував духовне служіння, попри репресії та заборони. Його ім'я – о. Роман Бахталовський.	Хто, на вашу думку, зображений на фото? Якими рисами, на вашу думку, мають володіти духовні діячі, щоб впливати на суспільство? Чому духовні лідери стають об'єктом переслідувань?
2 хв	IV. Актуалізація опорних знань		Які наслідки мала радянська політика щодо Церкви в 1940–1950-х рр.? Чому релігійні громади намагалися зберегти традиції навіть під загрозою покарання?

			Яку роль відігравали священники у формуванні національної свідомості?
20-25 хв	V. Вивчення нового матеріалу	1. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОТЦЯ РОМАНА БАХТАЛОВСЬКОГО Учитель опрацьовує з учнями роздатковий матеріал. Хронологічна довідка ➤ народився 1897 р. у родині галицьких селян; ➤ початкову освіту здобув у місцевій школі, далі навчався у гімназії; ➤ закінчив духовну семінарію, згодом університетські студії; ➤ висвячений на священника у 1922 р.; ➤ служив на парафіях Галичини; ➤ активно займався культурно-просвітницькою діяльністю: організовував читальні, хори, молодіжні гуртки; ➤ у роки Другої світової війни допомагав місцевому населенню, підтримував сиріт, переселенців; ➤ після 1945 р. постраждав від репресивної політики радянської влади; ➤ продовжував душпастирство, попри заборони; ➤ помер у 1985 р., похований у своєму рідному селі.	

			➤ Які події дитинства могли вплинути на світогляд Бахталовського? ➤ Чому, на вашу думку, він обрав шлях священника? ➤ Яку роль відігравала освіта в житті духовних діячів?
	2. ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦЯ БАХТАЛОВСЬКОГО	Вправа «Фішбоун» (робота в групах) Учні заповнюють діаграму: Проблема – Причини – Факти – Висновок Проблема: низький рівень освіти та культурного розвитку у селах Галичини. Причини: відсутність шкільництва, політика влади, бідність населення. Факти діяльності Бахталовського: ➤ відкриття парафіяльної бібліотеки; ➤ створення драматичного гуртка; ➤ організація «Просвіти»; ➤ участь у формуванні хорових колективів; ➤ підтримка молоді, лекції з історії України; ➤ захист української мови в освіті. Висновок: священник відігравав роль просвітителя й морального авторитета у громаді. Мозковий штурм	
			Запитання: Чому священник часто був єдиною освіченою людиною в селі? Які просвітницькі форми

			роботи були найефективнішими? Що могла б втратити громада без діяльності таких людей?
	3. ПЕРСЛІДУВАННЯ ДУХОВЕНСТВА У 1940–1950-х РОКАХ	Робота з документами (Учитель надає фрагменти спогадів, звітів радянських органів, листів.)	
			Приклади питань: ➤ Які дії радянської влади щодо духовенства описані в документі? ➤ Чому влада вважала релігію загрозою? ➤ Як отець Бахталовський реагував на заборони? ➤ Що допомагало священнику продовжувати служіння? ➤ Хронологія репресій, що торкнулися отця ➤ обмеження релігійної діяльності; ➤ допити; ➤ спроби переманювання до співпраці; ➤ заборона проводити богослужіння; ➤ контроль спецслужб; ➤ тиск на парафіян. Аналітичне завдання — Чи можна вважати діяльність Бахталовського формою духовного опору? — Чим відрізнялася його

			позиція від позиції інших священників?
	4. СПАДЩИНА ТА ПАМ'ЯТЬ ПРО ОТЦЯ РОМАНА БАХТАЛОВСЬКОГО	➤ Учитель коротко окреслює значення: ➤ внесок у розвиток духовного життя; ➤ збереження української ідентичності; ➤ виховання молодого покоління; ➤ високий авторитет серед місцевої громади; ➤ роль у національно-культурному відродженні.	
3 хв	VI. Висновки	Учитель підсумовує: Отець Роман Бахталовський став прикладом служіння Богові, народу та українській культурі. Його діяльність у складні історичні часи свідчить, що духовна сила здатна протистояти будь-яким репресіям. Священник зумів зберегти віру, мову, традиції та передати їх наступним поколінням.	Запитання до класу: Чим діяльність Бахталовського актуальна сьогодні? Що ми можемо взяти з його прикладу для себе?
1 хв	VII. Домашнє завдання		Опрацювати відповідний параграф підручника. Скласти історичний портрет о. Романа Бахталовського (1–1,5 стор.) за планом: ➤ походження; ➤ освіта; ➤ релігійна діяльність; ➤ просвітницька діяльність; ➤ стосунки з владою; ➤ значення постаті.

ПЛАН-КОНСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ

«ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОТЦЯ РОМАНА БАХТАЛОВСЬКОГО (1897–1985)»

1. МЕТА ЗАХОДУ

Освітня мета

- Поглибити знання пластунів про життєвий шлях, духовну, культурну та просвітницьку діяльність отця Романа Бахталовського.
- Ознайомити пластунів із роллю українського духовенства в еміграції як рушійної сили збереження національної ідентичності.
- Розкрити вплив отця Бахталовського на розвиток українських молодіжних організацій у Канаді та США, зокрема пластових осередків.
-

Виховна мета

- Формувати почуття патріотизму, духовності, моральної відповідальності та громадянської свідомості.
- Стимулювати інтерес до збереження української культурної спадщини.
- Показати приклад служіння громаді через духовні, освітні та культурні практики.
-

Розвивальна мета

- Розвивати навички рефлексії, дискусії, публічного мовлення, критичного мислення.
- Сприяти усвідомленню ролі особистості в історії.
- Розвивати вміння переносити історичний досвід на сучасні суспільні виклики, зокрема в контексті діяльності молодіжних організацій.

2. ФОРМАТ І ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДУ

Тип заходу: історико-виховна гутірка з елементами інтерактиву та пластової ватри.

Тривалість: 75–90 хвилин.

Місце проведення: актові зала, великий клас, бібліотека або (у пластовому форматі) — приміщення чи двір для ватри.

Учасники: юнацтво та старшопластуни, виховники

Технічні засоби: мультимедійний проєктор, колонки, свічки або ватра, відеофрагменти, роздруковані цитати, картки для інтерактиву.

3. СТРУКТУРА ТА СЦЕНАРНИЙ ПЛАН ЗАХОДУ

Етап 1. Організаційний вступ

Зміст:

Виховник вітає пластунів, розповідає прощо сьогодні будемо говорити

Коротко пояснюється значення постаті отця Бахталовського для української діаспори.

Етап 2. Вступне слово виховника

Ключові акценти:

- Народження в 1897 р., навчання та становлення як духовного лідера.
- Пережитий досвід репресій радянської влади, обмеження діяльності, еміграція.
- Створення активного релігійно-освітнього середовища в Канаді та США.
- Робота з українською молоддю: катехизація, культурні гуртки, підтримка Пласту та інших молодіжних організацій.
- Підкреслити: «Бути вірним Богові та Україні, де би ти не був» — як ключовий мотив його праці.

Етап 3. Міні-відео або фотопрезентація

Матеріали:

- Фото церков, де служив о. Бахталовський.
- Архівні документи, фрагменти спогадів.
- Карта українських громад Канади та США.

Мета:

Створити атмосферу.

Візуалізувати досвід еміграції та служіння.

Етап 4. Гутірка «Служіння, провідництво, ідентичність»

Структура гутірки:

Модуль 1. Служіння

- Що означало для отця Бахталовського служити українцям у вигнанні.
- Приклади його жертвовної діяльності.
- Організація духовних спільнот у громадах.

Модуль 2. Освітня діяльність

- Катехитичні заняття.
- Заснування мистецьких та українознавчих гуртків.
- Підтримка молодіжних ініціатив.

Модуль 3. Провідництво

- Які риси лідера притаманні о. Бахталовському.
- Як він надихав молодь.
- Які пункти Пластового закону він уособлював.

Модуль 4. Збереження національної ідентичності

- Духовність як основа єдності громади.
- Мова, пісня, традиції.
- Поєднання українських та християнських цінностей у вихованні.

Методи:

- Розповідь.
- Запитання–відповіді.
- Робота з короткими цитатами.

Етап 5. Інтерактив «Діалог поколінь: Питання до отця Бахталовського»

Формат:

Один зі пластунів грає роль отця Бахталовського (зі стилізованими елементами костюму або без).

Інші учні ставлять питання, попередньо підготовлені або імпрровізовані:

- Як вам вдалося зберегти віру й силу духу в роки переслідувань?
- Як ви працювали з українською молоддю за океаном?
- Що означає бути духовним провідником громади?
- Які риси характеру має розвивати молодь, щоб служити Україні?

Цінність блоку:

- Емоційне залучення.
- Поглиблення розуміння життєвих мотивів діяча.
- Формування вміння вести діалог із історичною постаттю.

Етап 6. Літературно-історична частина

Зміст:

Учні читають уривки зі спогадів, листів чи документів (адаптовані фрагменти підготує вчитель).

Кожен уривок супроводжується коментарем:

- Осмислення моральної настанови.
- Висновок про характер священника.
- Порівняння з сучасними викликами молоді.
- Пропоновані теми уривків:
- Пережиті радянські переслідування.
- Організація релігійної громади в Канаді.
- Спостереження за молоддю й бачення її духовної сили.
- Роздуми про роль Церкви в діаспорі.

Етап 7. Пластова ватра «Служити. Пам'ятати. Надихати»

Декорації:

- Свічки або ватра.
- Напівтемрява.
- Колова посадка учасників.

Хід ватри:

Вступне слово виховника

- Ватра як символ спільноти й передачі досвіду.
- Спільні пісні
- Отець Бахталовський як носій мудрості поколінь.
- Оповідні епізоди біля ватри:

- «Бахталовський під час переслідувань» — коротка розповідь про стійкість духу.
 - «Українська парафія як центр життя громади» — історія про те, як він гуртував людей.
 - «Пластуни в діаспорі» — його роль у підтримці молодих українців.
 - Духовна пауза (1 хвилина мовчання)
- Учні осмислюють почуте.

Коло рефлексії

«Який епізод мене вразив найбільше?»

«Що означає служіння для мене?»

«Який пункт Пластового закону я бачу в житті отця Романа?»

Етап 9. Підсумкове слово виховника

Основні акценти підсумку:

- Отець Бахталовський — приклад християнського служіння, культурного провідництва й виховання молоді.
- Його діяльність показує цінність духовності та відповідальності за свій народ навіть у вигнанні.
- Переконливість його життєвого шляху особливо актуальна у контексті виховання сучасної української молоді в Україні та діаспорі.

4. ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Після проведення заходу пластуни:

Знають:

- ключові факти біографії отця Бахталовського;
- роль українського духовенства в еміграції;
- значення релігійно-освітніх ініціатив для збереження національної ідентичності.

Уміють:

- аналізувати життєвий шлях особистості крізь призму цінностей;
- вести дискусію й формулювати власну думку;

- порівнювати історичні приклади з сучасними викликами.

Формують:

- духовно-моральні орієнтири;
- почуття відповідальності за громаду;
- інтерес до української культурної та релігійної спадщини.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Підготувати виставку матеріалів: фотографії, біографічні довідки, карта місць служіння.
- Використати уривки зі спогадів громади Канади і США.
- Залучити пісенну творчість діаспори як фон ватри.
- Підготувати картки з цитатами для інтерактивів.

Після заходу провести коротке анкетування:

- що найбільше вразило;
- яку чесноту вони прагнуть розвивати в собі.

6. ВИСНОВОК

Позакласний захід, присвячений отцю Роману Бахталовському, дає можливість не лише вивчити біографію видатного священника, а й поглибити розуміння духовних цінностей, моральної відповідальності та значення культурного провідництва. Він створює унікальне середовище для поєднання історичної пам'яті, емоційного переживання та сучасного виховного досвіду.

Постать отця Бахталовського є прикладом для молоді, яка прагне служити своїй громаді, плекати українську ідентичність і зберігати духовну тяглість поколінь – як в Україні, так і у світовій діаспорі.